

Magdalena T. Angheluță – distinsă personalitate culturală

Mircea COLOȘENCO

Magdalena T. Angheluță este numită învățătoare cu titlu definitiv la Școala Primară de Fete din Fălciu, la 1 septembrie 1927. Are dreptul înaintării la gradul al II-lea, la 1 septembrie 1939, prin Procesul-verbal de inspecție specială din 9 martie 1939, dar examenul s-a ținut de abia în luna mai 1941. Nu se cunosc motivele amânării.

La 31 ianuarie 1945, se adresează Ministerului Educației Naționale, Direcția Învățământului Primar, Normal și Seminarial, de a fi trecută pe tabelul candidaților la examenul de gradul I, expediind, în Anexă, **Memoriul de activitate și Monografia Târgului Murgeni**, tip de lucrări obligatorii, conform legii.

A urmat inspecția specială, realizată de I.V. Cosma – Inspector școlar județean Tutova, încheiată cu un Proces-verbal, datat 13 iunie 1945. (Anterior, fuseseră făcute alte trei inspecții de rutină, atribuindu-se calificative de **bine** și **foarte bine**.)

Din anul școlar 1943-1944, Magdalena Angheluță fusese detașată de la Fălciu la Școala Primară de Fete nr. 3 din Bârlad, iar, în anul școlar următor, la Școala Primară de Fete nr. 4 (actuala „Tudor Pamfile”), unde i se va face și inspecția de grad.

Erau anii de urgie ai celui de al Doilea Război Mondial (21 iunie 1941 – 9 mai 1945). Ce vremuri! Câte consecințe!

Extragem câteva pasaje de referință din Procesul-verbal:

„D-na Angheluță predă la cl.II; eleve înscrise – 25, prezente – 25.

Sala de clasă foarte curată și frumos ornată. Elevele sunt foarte curate la corp și îmbrăcăminte. Sunt voioase, libere în mișcări și răspunsuri, ceea ce dovedește că d-na Angheluță s-a apropiat de sufletul lor. M-am convins că d-na Angheluță stăpânește metoda de predare. Am controlat caietele de lucrări la aritmetică și gramatică, caietele de desen și caligrafie. Elevele scriu bine, frumos și curat. Toate dau răspunsuri bune, știu poezii și cântă frumos, cu intonație.

În timpul stagiului, d-na Angheluță și-a îndreptat activitatea și spre instituțiile anexe, înființând și luând parte la conducerea lor: cantină școlară, farmacie, atelier, grădină, cooperativă, bibliotecă, muzeu, cămin cultural, cursuri țărănești, toate la Fălciu, participând cu mult zel la colectele ce s-au făcut pentru front, în cadrul „Apărării Patriotice: Totul pentru front. Totul pentru victorie!”, iar, la Bârlad, în calitate de Președintă a „Apărării Patriotice”, a înființat cantine școlare la care iau masa peste 500 elevi orfani și săraci, achitându-se conștiincios de însărcinările avute.

D-na Angheluță este o dascăliță foarte bună și pricepută.”

Consiliul Inspectorilor Generali din cadrul Ministerului Educației Naționale, la 21 iunie 1945, găsind că d-na învățătoare Magdalena T. Angheluță îndeplinea condițiile art. 160-164 din Lege, se uea cu părerea d-lui I. Stavarache, Inspector General Primar al Directoratului Școlar Regional Galați, de a o înainta la gradul I, pe 1 septembrie 1945, cu calificativul **foarte bine**.

- continuare în pagina 12 -

O așezare a faciesului neo-eneolitic Stoicani-Aldeni descoperită la Trestiana, comuna Grivița, județul Vaslui

Marin ROTARU, Laurențiu URSACHI,
Cristian ONEL

În vara acestui an, domnul Doroftei Marcel, locuitor al satului Trestiana a predat muzeografului Laurențiu Ursachi de la Muzeul „Vasile Pârvan” din municipiul Bârlad câteva fragmente ceramice și unelte din piatră descoperite pe teritoriul satului Trestiana. După o cercetare a materialului primit ne-am deplasat cu domnul Doroftei la locul descoperirii, în șesul Bârladului, pe malul stâng al râului, la circa 1 km V de extremitate sudică a satului Trestiana, pe un drum de țară care trece prin suprafețele agricole ale locuitorilor (vezi harta 1). Aici, pe un grind aflat la circa 50 m de apa Bârladului (foto 1, 2), se află un sit care aparține populațiilor neo-eneolitice a faciesului cultural Stoicani-Aldeni, asemănător cu situl de la Halta CFR Dodești¹.

- continuare în pagina 2 -

Harta comunei Grivița cu locul descoperii faciesului neo-eneolitic Stoicani-Aldeni

O așezare a faciesului neo-eneolitic Stoicani-Aldeni descoperită la Trestiana, comuna Grivița, județul Vaslui

- urmare din pagina 1 -

S-au recoltat fragmente ceramice, unelte, arme din piatră și silex și fragmente de figurine.

Ceramica

Fragmentele ceramice foarte numeroase aparțin unor vase diferite ca forme și mărimi. Prezentăm câteva torți (fig. 1/1-2, foto 9) din pastă roșiatică-cenușie; fragmente decorate cu linii incizate (fig. 1/3,5); fragmente realizate din pastă de foarte bună calitate, de culoare cenușie, cu decor lustruit, alcătuit din caneluri horizontale (fig. 1/4,7), fragmente de la baza unor vase (fig. 1/8,10) și un fragment de la o strecurătoare (fig. 1/9).

Unelte și arme

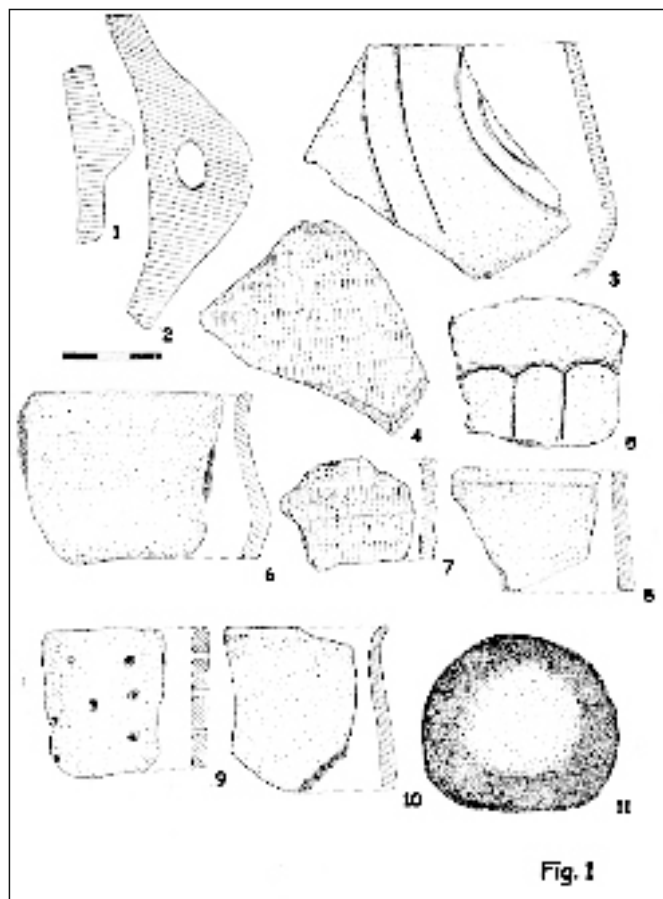
Pe suprafața sitului de la Trestiana s-au găsit numeroase unelte din piatră și silex. Unelte de piatră sunt realizate din roci de natură sedimentară, dar și de natură eruptivă și metamorfice (gresii, bazalte și cuarțite).

Percutoarele sunt deosebit de importante în prelucrarea silexului fiind utilizate, în general, rocile dure, cum sunt cuarțitele și jaspurile (fig. 1/11; 2/8, foto 9).

Râșnițele de mână foarte numeroase, în stare fragmentară, sunt confecționate din gresii cu ciment cuarțos.

Frecătoarele sunt confecționate din gresii silicioase alb-gălbui, de formă circulară și ovală (fig. 3/6, foto 6).

Topoarele sunt unelte care necesită cel mai mare volum de muncă. La Trestiana s-au descoperit un topor de formă rectangulară (fig. 2/1, foto 3, 4, 9) lung de 7,8 cm și trei topoare trapezoidale (bazalt) (fig. 2/2-4) cu lungimi cuprinse între 8 și 11,5 cm. În așezare s-a descoperit și o dălțiță (fig. 2/5) foarte bine șlefuită, lungă de 2,8 cm, confecționată din silicolit (foto 5).

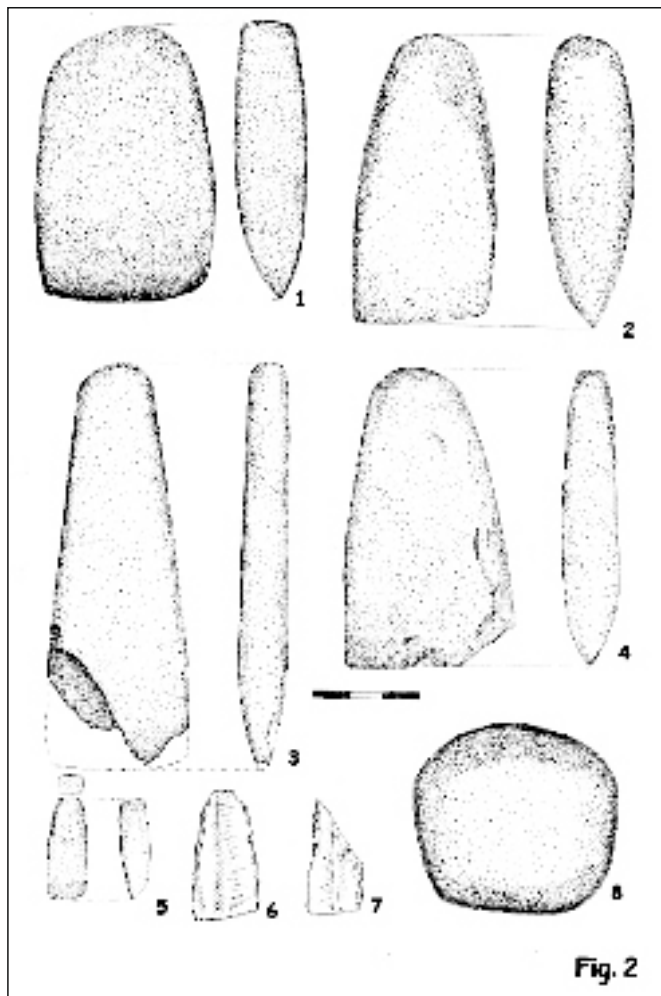

Unelte și arme de silex

S-au găsit două lame (fig. 2/6-7) și câteva așchii de prelucrare. Cu prilejul viitoarelor cercetări de suprafață sperăm să crească numărul uneltelor de silex (foto 8-9).

Plastica

S-au descoperit două picioare de statuete de mari dimensiuni (fig. 3/1-2, foto 7, 9) decorate cu incizii și o fesă

(fig. 3/3), un fragment de vas cu o protomă zoomorfă (fig. 3/4) și un fragment de la capul unei figurine cu chip de pasăre, gol în interior (fig. 3/5), specific etapei a III-a a culturii Stoicani-Aldeni.

Așezarea de aspect Stoicani-Aldeni de la Trestiana este a doua descoperită după anul 1980, prima fiind descoperită în primăvara anului 2006 la Frunțișeni² și se adaugă celor 22 cunoscute.

Note:

1. Gheanuță Coman, *Statornicie, continuitate. Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, București 1980, p.267, LXIX.8.
2. Marin Rotaru, Cristian Onel, Florin Varvara, Ion Baci, *O așezare a faciesului neo-eneolitic Stoicani-Aldeni descoperită la Frunțișeni, județul Vaslui*, „Elanul”, nr. 58, decembrie 2006, p.1-3 și „Elanul”, nr.68, octombrie 2007, p.1-2.

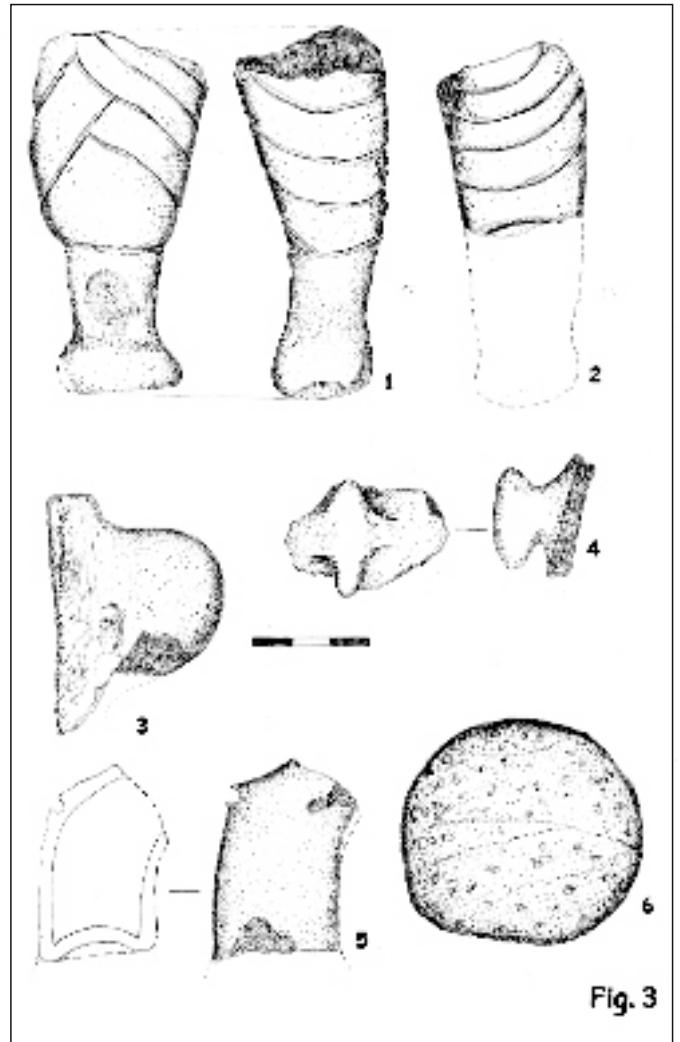

Foto 9

Considerații asupra istoriei teritoriului extracarpatic în secolele X-XIII

Sorin LANGU

Secolele X-XIII fac parte dintr-o realitate confuză pentru noi din cauza precarității surselor¹. Cu toate acestea ele au fost subiectul a numeroase studii, care au abordat diferite aspecte. Ceea ce ne propunem noi în prezentul studiu este valorificarea materialului numismatic și corelarea sa cu celelalte surse. Pentru acest lucru am inventariat descoperirile monetare, 813 la număr, din care 402 în tezaure și 411 izolate. Toate aceste monede sunt de origine bizantină, monedele de altă origine fiind extrem de puține.²

Defalcând pe regiuni obținem o nuanțare a distribuției monedei bizantine.

Tezaure 971 – 1241

Țara Românească	Oltenia	-	0,00
	Muntenia de V	41	12,38
	Muntenia de E	290	87,61

Moldova	Carpați-Prut N	6	8,45
	Carpați-Prut S	13	18,30
	Basarabia de Sus	8	11,26
	Basarabia de Jos	44	61,97

Cifrele cele mai mari se înregistrează în Muntenia de Est și în jumătatea de sud a teritoriului dintre Carpați și Nistru, conducând la ideea, ca aceasta era ruta și, mai mult, centrul puterii nomade, de unde executau raiduri în diverse locații. Evident nu putem trage concluzia că turanii nu au depășit aceste „limite” numismatice: din contră este știut faptul că ei sunt autorii distrugerii fortificațiilor din zona Prutului: Alcedar, Rudi etc.³

Noi încercăm să stabilim un areal, principal să-l numim, în care au circulat nomazii. Coridorul începe în sudul Basarabiei (Bugeac) la nord de Arciz, trece Prutul între Reni și Huși, are limita vestică până în zona Panciului, de unde coboară în zona câmpiei muntene

(tezaurele de la Călărași, Copuzu - județul Ialomița, Bucov - județul Prahova, Plopu - județul Prahova, București, Dedulești- județul Brăila, Ploiești, Buzău), până în zona Oltului. Două posibile rute de penetrare a nomazilor spre Oltenia par a fi jalonate de tezaurele de la Turcești (județul Argeș) și respectiv din fostul județ Vlașca. Indiferent care ar fi limitele acestui areal noi credem că acesta a existat constituind o bază de operații pentru nomazi, pecenegi sau cumani. Pe de altă parte absența tezaurelor cu monede bizantine în Oltenia nu înseamnă lipsa circulației monetare din această zonă. Ba din contra după cum o să vedem din situația pe regiuni la monedele izolate.

Izolate 971 – 1241

Țara Românească	Oltenia	207	69,23
	Muntenia de V	27	9,03
	Muntenia de E	65	21,73

Moldova	Țara de Sus	15	13,40
	Țara de Jos	49	43,75
	Basarabia de Sus	6	5,35
	Basarabia de Jos	42	37,50

În Țara Românească ponderea Olteniei este impresionantă, apropiindu-se de 75 %. În schimb în Moldova monedele se concentrează în jumătatea sudică (81%), ceva mai multe în partea nordică a teritoriului dintre Carpați și Prut, și relativ puține în partea nordică dintre Prut și Nistru. Cu toate că această perioadă are ca trăsătură generală prezența turanică tocmai în zona de sud a Moldovei, și de est a Munteniei, bogăția descoperirilor numismatice nu trebuie să surprindă: dese raiduri la sud de Dunăre, stipendiile primite fac ca și în aceste zone să existe circulație monetară. Pe de altă parte legăturile cu Bizanțul nu erau total întrerupte, prin faptul că marea majoritate a monedelor descoperite erau din metal obișnuit: arama.

Izolate 1241 – 1365

Țara Românească	Oltenia	45	84,90
	Muntenia de V	6	11,32
	Muntenia de E	2	3,77

Moldova	Țara de Sus	-	-
	Țara de Jos	2	40,00
	Basarabia de Sus	-	-
	Basarabia de Jos	3	60,00

Invazia mongolă din 1241, crearea Hoardei de Aur și stabilirea unui comandament la Isaccea reduc drastic pătrunderea monedei bizantine la nordul Dunării. Singura excepție e Oltenia unde, deși redusă cantitativ față de perioada precedentă, se menține la cote rezonabile. Circulația în estul Munteniei se reduce considerabil, efect și al transformării acesteia în zonă de acțiune militară, loc de unde plecau multe expediții mongole. În sudul Moldovei moneda bizantină fusese deja înlocuită cu cea mongolă, cota ei în circulație fiind mică.

Oltenia reprezintă un caz aparte datorită monedei bizantine care a circulat pe întreaga perioadă și destul de abundentă. Poziția periferică pe care o are referitor la Bugeac ca centrul sistemului de referință extracarpatic, face din Oltenia o zonă mai puțin expusă distrugerilor. „Liniștea” relativă a zonei face ca aici să răsară primele formațiuni prestatale românești. Acestea, menționate la 1247, existau la vremea cumaniilor. Detaliind, pecenegii au stat în nordul Dunării aproape un secol, din 1048, marea lor majoritate trecând la sudul Dunării.⁴ Evident că ei au distrus multe așezări Dridu din regiune, altele s-au retras

în zone mai adăpostite, dar asta nu e regulă. La Șendreni s-a găsit o monedă de la Roman III Argyros într-un bordei, atestând continuitatea așezării deși așezarea era în centrul culoarului de trecere turanic.

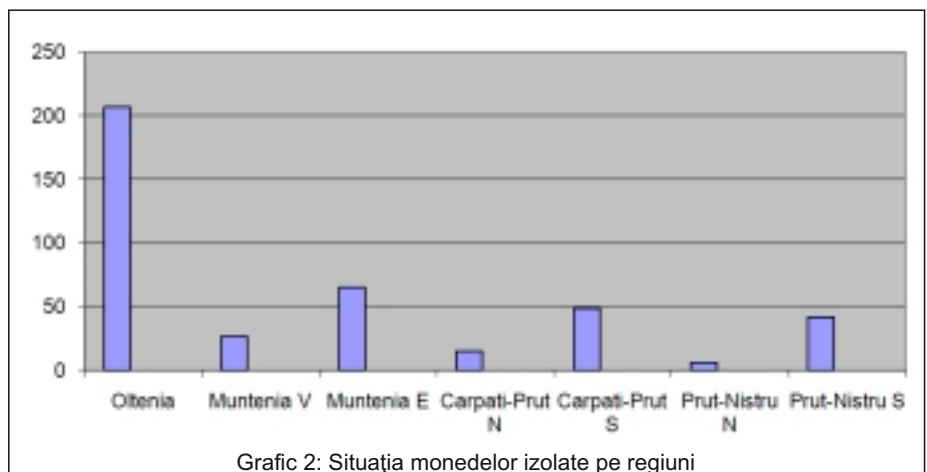
Pe de altă parte mormintele turanice din sec. X – XIII corespund arealului tezaurelor monetare în aceeași perioadă.⁵ Ele se grupează în Bugeac, interfluviul Siret – Prut până la Bârlad și coboară în Bărăgan, și mai departe în zona Argeșului și a Dâmboviței.

Arealul ocupat de turanici la nordul Dunării pare a avea ca limită vestică Oltul. În acest areal ei și-au desfășurat activitatea, și de aici porneau expedițiile lor (vezi cea din 1148 etc.). Singura mărturie despre cumani în Oltenia pare a fi cea prilejuită de invazia din 1114, invazie pornită din Oltenia,⁶ odată ce Ana Comnena menționează că Alexios I a pornit spre Vidin.⁷ Noi credem că acest atac se poate să fi început într-o altă zonă de la sud de Dunăre și apoi să se fi ajuns în hinterlandul Vidinului. Sau este posibil ca nomazii să se fi împărțit în mai multe ramuri, una din ele atacând Vidinul. Pe de altă parte acțiunea lui Alexios trebuie împărțită în două etape: în prima⁸ Alexios avea vești despre o eventuală invazie și-și plasase trupe între Vidin și Branicevo, așadar pe o lungime considerabilă.

A doua etapă începe în momentul în care cumanii atacă, garnizoanele bizantine nu fac față, iar Alexios se îndreaptă cu armata la Vidin, de unde îi urmărește trei zile și trei nopți în stânga fluviului, până când nomazii trec un afluent cu plutele.⁹ Faptul că nomazii au fugit timp de 3 zile, lăsându-se urmăriți demonstrează că nomazii nu stăpâneau direct zona neavând acolo nici baze de atac sau sălașe.

Note:

- Din istoria Dobrogei**, București, II – 1968, III – 1971, cu bibliografia mai veche; **Alexandru Andronic**, *Români, bulgari, ruși și bizantini la Dunărea de Jos la sfârșitul secolului al X-lea*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969; **Ionel Căndea**, *Brăila. Origini și evoluție până la jumătatea sec. XVI*, Brăila, 1995; **Petre Diaconu**, *Despre situația politică la Dunărea de Jos în secolul al XII-lea*, în *SCIVA*, 27, 3, 1976; **Nicolae Grigoraș**, *Românii de la est de Carpați și organizarea lor până la întemeierea statului românesc al Moldovei*, în *Cercetări istorice*, VIII, 1977; **Alexandru Madgearu**, *Dunărea în epoca bizantină (secolele X-XII): frontieră permeabilă*, în *RI*, 10, 1999, 1-2; **Gh Mănuclu – Adameșteanu**, *Aspecte ale politicii împăratului Alexios I Comnenul la Dunărea de Jos în lumina ultimilor descoperiri sfragistice și numismatice*, în *RI*, VII, 3 – 4, 1995; **Șerban Papacostea**, *Românii în secolul al XIII-lea*, București, 1993; **Victor Spinei**, *Moldova în secolele XI – XIV*, Chișinău, 1994; **Dan Gh Teodor**, *Regiunile est carpatice și Bizanțul în secolele V-XI e.n.*, în *Românii în istoria universală*, coord.I. Agrigoroaiei, Gh. Buzatu, V. Cristian, vol. I, Iași, 1986; **Idem**, *Romanitatea carpato – dunăreană și Bizanțul în veacurile V – XI e.n.*, Iași, 1981; **V. Spinei**, *Realități etnice și politice în Moldova meridională în secolele X-XIII. Români și*

Grafic 2: Situația monedelor izolate pe regiuni

- turanici, Iași, 1985; **G.Ostrogorsky**, *History of the Byzantine State*, Rutgers University Press, 1969; **R.Theodorescu**, *Bizanț, Balcani, Occident la începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, București, 1974; **V. Spinei**, *Marile migrații din spațiul nord-pontic în secolele IX - XIII*, Iași, 1999
2. Din bibliografia numismatică menționăm: **Ileana Băncilă**, *Note asupra unor tezaure de monede bizantine*, în SCN, I, 1957; **Viorel Căpitanu**, *Descoperiri de monede antice și bizantine*, în *Carpica*, IV, 1971; **Gabriel Custurea**, *Circulația monedei bizantine în Dobrogea (sec. IX - XI)*, Constanța, 2000; **Irimia Dimian**, *Câteva descoperiri monetare bizantine pe teritoriul României*, în SCN, I, 1957; **Octavian Iliescu**, *L'hyperpère byzantin au Bas - Danube du XIe au XVe siècle*, în RESEE, VII, 1, 1969; **Idem**, *Monede din sec. XII - XIII găsite la Dunărea de Jos*, în *Ilfov - File de istorie*, București, 1978; **Idem**, *Monede din tezaurul descoperit la Oțeleni (raionul Huși, reg. Iași)*, în AM, II - III, 1964; **Idem**, *Monede tătarăști din secolele XIII-XV, găsite pe teritoriul R.P.R.*, în SCN, III, 1960; **Idem**, **Gavrilă Simion**, *Le grand tresor de monnaie et lingots des XIII et XIV siècles trouve en Dobroudja septentrionale*, în RESEE, II, 1 - 2, 1964; **Idem**, *Sur les monnaies byzantines coupées découvertes en Roumanie*, în *Actes du XIVe Congrès International des Etudes Byzantines*, Bucarest, 6 - 12 Septembre 1971, III, București, 1976; **Idem**, **Paul Țarălungă**, *Un tezaur de la sfârșitul sec. XIII descoperit la Prăjești (jud. Bacău)*, în *Carpica*, XXIII/2, 1992; **Gh Mănușcu - Adameșteanu**, *Nufăru (jud. Tulcea) - oraș fortificat la Dunărea de Jos (sec. X - XIII)*, în *Arheologie medievală*, II, 1998; **Ernest Oberlander - Tărnoveanu, E - M Constantinescu**, *Monede romane târzii și bizantine din colecția muzeului județean Bacău*, în *Mousaios*, IV/1, 1994; **Idem**, **Popușoi Elena**, *Monede bizantine din colecția muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad*, în *Carpica*, XXIII/2, 1992; **Idem**, *Some remarks on the Chronology and the Composition of the Byzantine Coin Hoards from the 13th and the 14th Centuries and the Lower Danube and the Adjacent Areas*, în *Etudes byzantines et post - byzantines*, III, 1997; **Idem**, *Numismatic and Historical Remarks on the Byzantine Coin Hoards from the 12th Century at the Lower Danube*, în RESEE, 30, 1992, 1 - 2; **Idem**, *Moneda Asăneștilor în contextul circulației monetare din zona Gurilor Dunării*, în *Răscoala și statul Asăneștilor - Culegere de studii*, București, 1989; **Idem**, *Câteva observații asupra structurii și datării unor tezaure bizantine în colecția Muzeului Național de Istorie a României*, în CN, 6, 1990; **Idem**, *Tezaurul de la Dedulești reconsiderat - observații asupra descoperirilor monetare din estul muntelui în secolul XIII*, în *Istros*, 6, 1992; **Gheorghe Poenaru - Bordea, Corneliu Popa**, *Noi date numismatice privind prezențele bizantine în Câmpia Română în sec. IX - XI*, în *Ilfov - File de istorie*, București, 1978; **Constantin Preda**, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato - dunăreană*, în SCIV, 23, 3, 1972; **Victor Spinei**, *Monede bizantine din spațiul est - carpatic*, în SCN, VIII, 1984
  3. **V.Spinei, Moldova**, p.73-74
  4. **Idem**, *The Great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Fifteenth Century*, Cluj-Napoca, 2003, p.132 și urm.
  5. **Idem**, *Marile migrații....*, p.184; **M.Sâmpetru**, *Înmormântări pecenege din Câmpia Română*, în SCIVA, 24, 1973,3, p.443-468; **M.Brudiu**, *Lumea de sub tumulii din sudul Moldovei. De la indo-europeni la turanicii târzii*, București, 2003, p.89-91, p.195
  6. **V.Spinei**, *Români și turanici....*, p.75
  7. **Ana Comnena**, *Alexiada*, trad.de M.Marinescu, note de N.Ș.Tanașoca, vol.II, București, 1977, p.289-290, p.295-296
  8. *Ibidem*
  9. *Ibidem*

STĂNILEȘTI 300. EVENIMENT DE IMPORTANȚĂ EUROPEANĂ (2)

Dan RAVARU

PREGĂTIRI

Sosirea primului detașament rusesc în Iași, informațiile despre apropierea celor 15.000 de soldați comandați de mareșalul Seremetev lămuresc deplin lucrurile. Prima reacție a locuitorilor a fost, așa cum consemnează cu obiectivitate Ion Neculce, jefuirea și uciderea turcilor aflați în oraș. Urmează o perioadă de calm. Seremetev nu coboară spre sudul Moldovei fiindcă avea armată puțină, vizirul nu trece Dunărea neavând informații exacte asupra forțelor rusești. Abia acum își dau seama turcii de defecțiunea lui Cantemir, considerat omul lor de cea mai mare încredere. În consecință, încep represaliile: reprezentantul său la Poarta otomană este ucis, fratele Antioh scapă ca prin minune, pretinzând că el ar fi spus mult înainte că fratele său este hain [trădător], dar nu a fost crezut.

Pentru domnitor se pune problema organizării unei armate moldovenești, el dispunând numai de câteva sute de mercenari mereu puși pe hartă și de câteva zeci de oameni de casă și credință. Practic, Moldova nu mai avea oștire propriu-zisă din timpul lui Vasile Lupu. Cei doritori să slujească în vreo armată se angajau mercenari la ruși, suedezi și, mai ales la polonezi. Aici erau atât de numeroși încât hatmanul Jan Sobietki, viitor rege al Poloniei, învățase moldovenește. Regele Carol al XII-lea s-a retras de la Poltava călăuzit de moldovenii din garda personală, iar în armata

rusă ființa un corp moldovenesc sub comanda polcovnicului [colonelului] Chigheci. Deși foarte bun militar, Constantin-vodă Cantemir, tatăl lui Dimitrie, nu a reușit să alcătuiască o oaste a țării. Domnitorul a primit de la ruși o mare sumă de bani pentru a recruta 10.000 de oameni, se pare că a reușit să adune doar 6.000, ceea ce s-a numit „oaste de strânsură”: boieri mazilii [fără slujbe], slujitori, dar și cizmari, croitori, blănari, crășmari și alți târgoveți, mai mult fără arme decât cu arme. S-a răspândit zvonul că ar fi fost înarmați 30.000 de moldoveni, ceea ce pe de o parte a avut un efect benefic, descurajându-i pe tătari să prade Moldova, pe de alta i-a creat noi iluzii lui Petru cel Mare.

Acum apare și o atitudine potrivnică în rândul boierilor moldoveni. Lordache Ruset, scăpat de la moarte de Dimitrie Cantemir, foarte deranjat de ideea unei domnii ereditare în Moldova, se opune domnitorului. Unii boieri par șovăielnici, primesc, însă, ranguri mai mari la momentul oportun și se raliază pe deplin domnitorului. Mai gravă pentru Cantemir, dar mai târziu benefică pentru țară, s-a dovedit atitudinea vornicului Lupu Costachi, fortificat cu slujitorii săi în mănăstirea Bursuci până la încheierea ostilităților. Petru cel Mare rămâne sub imperiul falsului optimism. Își împrăștie armata în diferite zone de posibil conflict, sperând în mari contribuții militare ale aliaților moldoveni, munteni și sârbi, dar ajunge la Prut cu numai câteva zeci de mii de soldați. În Iași încep mai întâi festivitățile prilejuite de întâlnirea lui Cantemir cu

Petru cel Mare și de sărbătorirea onomasticii acestuia, la 29 iunie. Cronicarul zugrăvește, apoi, tabloul comic al boierilor moldoveni care beau pentru prima oară șampanie. Peste umor, însă, se suprapun grijile pricinuite, în primul rând, de atitudinea duplicitară a lui Brâncoveanu. În mod ciudat, prin intermediul acestuia vine o propunere de pace foarte favorabilă pentru ruși. Ignorând în continuare slăbiciunea militară a acestora, turcii propun încheierea păcii, oferind lui Petru cel Mare Dunărea drept hotar. Ar fi fost o extraordinară cucerire pentru ruși, obținută fără luptă, dar, totodată, o perspectivă tragică pentru noi, ambele țări române ar fi intrat în componența Rusiei. Neculce comentează: „Ce n-au primit nicidecum împăratul moschicesc să facă pace, neștiuturiul gândul omului la ce-l aduce”. Toma Cantacuzino spătarul, nepot al lui Constantin Brâncoveanu, însă dușman ascuns și aprig al acestuia, îl indeamnă pe Petru cel Mare să comită o noua greșală din seria celor care au dus la rușinoasa sa înfrângere: Toma promite că, dacă va cuceri Brăila, toți muntenii vor veni la dânsul, îl vor alunga pe trădătorul Brâncoveanu, iar el va deveni domnitor, pe veci supus țarului Rusiei. Petru îi dă 9.000 dintre cei mai buni ostași, adaugă pâlcuri de moldoveni din armata rusă, iar Toma pleacă asupra Brăilei. Mai târziu rușii vor realiza că și-au dispersat prea mult trupele, zadarnic încercând să-l întoarcă din drum.

Se pare că la Iași viața era plăcută. Petru hotărăște să rămână aici până la probabila întoarcere a trupelor trimise la Brăila și venirea unor ajutoare promise din Polonia. Costache Lupu, care face un joc dublu în continuare, trimite veste că vizirul a trecut Dunărea cu imensa sa armată și că a început să înainteze pe valea Prutului. Atunci, abia, țarul se mobilizează, trece la acțiune. Hotărăște să-i întâmpine pe turci la Fălciu, între timp sosind și Seremetev cu 15.000 de soldați la Gura Jijiei. Temându-se de trădarea boierilor moldoveni, Petru discută problemele de război numai cu Dimitrie Cantemir, dar amândoi, unul străin, iar celălalt înstrăinat, nu se vedeau buni cunosători ai locurilor și oamenilor. Totodată, rușii plecați cu Toma luaseră Brăila, dar raportul ajunge în mâna vizirului, la Iași neștiindu-se nimic. În schimb, sprijinul rusesc pentru Toma Cantacuzino l-a scos din sărite pe Brâncoveanu, care dă turcilor toate proviziile pregătite pentru ruși. Cu ironie, martorul ocular Neculce va comenta: „Ce ține pre turci istoviți de muscali, ca și cum ar lua oarecine cărpa din capul unei femei. Au purces oastea netocmită în gios, care cum pute oastea moldovenească, de la tefericia [distracția] cea din Iași, giurățate împrăștiată pe la bejenii și să mai grijască de bucate, alții pentru jacuri, precum-uș moldovenii”.

În preajma Bătăliei

În timp ce la Iași, hotărârile de ordin politic și militar erau dublate de ceremonii și festivități, armata rusă mășăluia spre Prut. Mareșalul Seremetev consemnează etapele parcurse spre visata victorie. Datele pe care le prezintă sunt însă, pe stil vechi, pe atunci diferența dintre calendarul iulian și gregorial fiind de aproximativ 11 zile. Mai întâi, se stabilesc relațiile cu pârcălabul de la Soroca, Simion Afendik, și sunt trimiși în cetate 150 de dragoni, prima garnizoana rusească pe pământ moldovenesc. Aici și la Râșcov vor fi montate podurile pe care vor trece peste Nistru trupele rusești, de toate armele, inclusive artileria. De menționat în organizarea trecerii, prezența generalilor străini Ianus și Allard. Seremetev include în jurnalul său de campanie și un interesant document, scrisoarea lui Dimitrie Cantemir prin care cere de urgență o protecție militară rusească: „Pentru numele lui Christos, de cum veți bineveni a primi această scrisoare a mea, binevoiiți a trimite îndată 3000 de ostași de cavalerie bună la Iași, deoarece suedezul (Carol al XII-lea) prin susținătorii săi a sugerat sultanului turcesc că eu sunt de partea Dvs. Dvs. binevoiiți a vă grăbi cât se poate de mult deoarece toată oastea principala turcească a și plecat din Adrianopol acum 10 zile, de la Adrianopol la Dunăre sunt în total numai 25 de conace (etape, opriri). Pentru Dumnezeu, binevoiiți a-mi da mijlocul de scăpare din pericolul meu, binevoiiți a-mi trimite și ceva bani”. Cererea îi este aprobată imediat prin brigadierul Kropotov. Remarcabil este faptul că încă de pe acum, Seremetev organizează teoretic etapele deplasării armatei rusești de la Iași până la Dunăre...

Întâlnirea de la Tuțora cu moldovenii și cu Dimitrie Cantemir este descrisă pe măsura importanței sale. Tot acolo are loc o staționare mai îndelungată pentru concentrarea trupelor. După începerea marșului, este menționată, de către generalul Allard, movila Răbâiei, ca un punct de referință. Pe tot parcursul, sunt amintite mici ciocniri cu detașamente răzlețe de tătari sau de cazaci zaporojenii, partizani ai lui Mazeppa și ai regelui Suediei. De fiecare dată era mai important să prinzi “limba” adică un prizonier care să dea informații despre efectivele și starea inamicului.

Ion Neculce ne dă știri mai amănunțite despre zilele care preced bătălia. Coloana militară era structurată în 3 mari corpuri, „obuze”, cum spune cronicarul, mășăluind spre Fălciu, acolo unde se poziționau turcii și erau planificate luptele. În avangardă, se afla generalul Ianus, cu 7000 de oameni, infanterie ușoară și cavalerie. Urma baza calitativă a armatei, cei 15 mii ai lui Semeretev, împreună cu Țarul, Dimitrie Cantemir și moldovenii săi. Al III-lea „obuz” era sub comanda generalului Repnin, cuprindea infanteria grea, artileria, rezervele de muniții, transporturile și bolnavii. Spațiul de manevră se întindea între gura Jijiei și gura Săratei, unde fusese o invazie de lăcuste și nu se găsea nici măcar iarbă pentru cai. Se pare că nu numai Brâncoveanu făcea joc dublu. Cei peste 100 de mii călăreți tătari, urmăreau armata rusă de pe celălalt mal al Prutului, se mărgineau la mici incursiuni, comparau starea ei cu cea a turcilor, intenționând în final să treacă de o parte sau de cealaltă. Generalul Ianus, cu avangarda ajuns probabil la Vetrișoia, a fost informat despre mulțimea turcilor aflați la Fălciu, așa că, se adresează țarului punând 2 ipoteze. Sau corpul al lui Seremetev se grăbește foarte tare și își unesc forțele, sau el este nevoit să se retragă. Deoarece grosul armatei cu generalul Repnin abia ajunsese la Răbâia, iar Petru se afla la Casele Banului (Lunca Banului de astăzi?), aproape de gura Prutețului. Ianus primește poruncă să se retragă. Dar, culmea, plecarea sa însoțită de zgomotul carelor provoacă panică în tabăra dușmană. Turcii încep chiar să fugă, până când unul dintre micii comandanți, răsplătit mai târziu cu rangul de Pașa de Hotin, descoperă că zgomotul însoțea plecarea rușilor, nu venirea spre ei. Generalul rus (neamț din Thuringia de fapt) se repliază cu bine la Casele Banului, unde face joncțiunea cu trupele lui Semeretev. Aici are loc o primă ciocnire cu turcii, se desfășoară, ceea ce am numi cu termeni moderni, o luptă de întârziere. La aceasta participă 4000 de ruși, moldovenii lui Cantemir și ceva cazaci de Don, în fața mulțimii de turci, care deveneau și mai mulți din oră în oră. Mai întâi, lipsa cavaleriei în cea mai mare parte trimisă cu Toma Cantacuzino la Brăila se simte din plin. Acum moldovenii primesc un adevărat botez al focului în cursul căreia se comportă onorabil. Momentul reprezentă oarecum o răscruce în istorie, o confruntare peste zeci și zeci de ani cu turcii, relatarea lui Neculce meritând să fie citată în întregime: „deci au și început întâi cu moldovenii, turcii a-și da palme. Ce, până începută a să îngluti turcii, sta oare ce bine și bieții moldoveni măcar că era oaste de strânsură, negrijiți și fără arme și neînvățați la războiu, că ei nu avuseser oaste de mult. De mirat era încă și cât stătuse, ce putincioși erau ei să să bată cu oaste turcească”. Rușii rezistă în continuare doar prin puterea de foc și avantajele oferite de teren, în primul rând de bălțile Prutețului. Tătarii tot nu intervin, erau ocupați cu prada. Deoarece grosul oștirii, al III-lea corp de armată abia se apropia de Stăniliești, îngrijorarea devenea tot mai mare în tabăra rusească. La un moment dat, Petru cel Mare se gândea să-și părăsească oștirea și luându-și cu el soția, pe Ecaterina, să se refugieze în Transilvania. I se propune lui Neculce, care avea rangul de Hatman, ca împreună cu 100 de moldoveni și 200 de dragoni să-l călăuzească și să-l escorteze până în munți, armata urmând să rămână cu Semeretev și Dimitrie Cantemir. Sfatul cronicarului-hatman este să rămână pe loc, în mijlocul taberei, deoarece Moldova era împânzită de puternice bande turcești și tătarăști, cărora nu le putea face față cu o mică escortă. Sfatul este luat în seama și începe retragerea de la Casele Banului spre Stăniliești: „Și îndată s-au și rădicat cu obuzul de acole, de lângă Casele Banului, și au purces-o noaptea în sus, prin tuneric de nu se vede mâna. Și au marșu toată noaptea și pân în ziua au agiunsu la Stăniliești, supt deal. Iar de focurile turcilor și a tătarilor era cuprinsă Costișa până pre supt pădure, tot câmpu acela până în Huși. Iar turcii și tătarii de

la focuri audzie hreamatul obozului și nemica nu să clinte, ca și cum ar fi niște oameni morți în revărsatul zuorilor.” Puținele forțe militare rusești sunt reunite acum pentru prima oară iar veștile sunt tot mai proaste. O patrulă din regimentul de moldoveni Tanski încadrat în armata rusă, prinde un tătar care dă informații neliniștitoare. Vizirul concentrează deja în jurul Stănileștiului 60 de mii de ieniceri, 40 de mii de spahii (cavalerie), 40 de mii de tătari, artileria cu sute de piese iar din urmă veneau alte trupe. Petru le opunea 50 de mii de soldați, de tot felul, mulți dintre ei bolnavi. Din jurnalul lui Allard, din care am luat cifrele de mai sus, am reținut și o notație întâmplătoare, dar semnificativă pentru noi, pentru conceptul de unitate națională. Când în tabără vine un polcovnic (colonel) moldovean, el îl numește “Wallachischer Obrister” - Colonel Roman...

Bătălia

După rânduiala de atunci a războiului, în vederea apropiatelor lupte sunt improvizate fortificații ușoare, șanțuri și “parcane” adică întărituri mobile din pari și scânduri care se puteau monta și demonta rapid. Acestea sunt dispuse în față și pe o latură a taberei spre satul Stănilești, unde s-a făcut joncțiunea cu corpul de armată al lui Repnin. Comandamentul, Petru și Ecaterina, viitoarea țarină, Dimitrie Cantemir și boierii săi se poziționează în centru, în mijlocul infanteriei. Între timp, mai multe detașamente turcești și tătarăști, trecuseră Prutul pe două poduri alcătuite în graba la Nord de Stănilești. De aici, se va produce primul atac surpriza, parcanele nefiind încă montate în această parte a taberei. A fost un prim succes al turcilor, care au capturat acum peste 100 de care, între ele aflându-se, după cum presupune Neculce, și câteva pline cu bani. Celelalte atacuri turcești, în față și pe flanc, unde se găseau deja parcane nu au izbândit. Văzând slăbiciunea atacatorilor, rușii lasă la un moment dat parcanele jos, trag foc direct cu artileria și armele ușoare, provocând mari pierderi dușmanilor. Cronicarul, pe care-l urmam în descriere ne oferă o imagine plastică, turcii se prăbușeau asemenea perelor coapte care cad dintr-un pom scuturat.

Firește, la fel ca și pe autorul letopisețului, ne interesează situația moldovenilor, pe care ceilalți autori ai relatărilor nu-i menționează ca atare, ci arareori sub denumirea de trupe neregulate. În cursul ciocnirilor ei sunt scoși afară din parcare, în fața inamicului, lipsiți deci de orice protecție, așa ca turcii, după cum spune Neculce, se aruncă asupra lor ca o haită de lupi asupra unei turme de oi. Rușii închid parcanele, moldovenii aleargă pe lângă tabără, până când, într-un târziu parcanele se deschid pe o latură, ei se pot adăposti până la urmă, se deschide foc asupra turcilor. Episodul ne sugerează folosirea românilor drept carne de tun, așa cum au procedat „aliații” sovietici de după 23 august 1944, în luptele din Ungaria și Cehoslovacia.

În continuare, se renunță la acțiuni majore, se trece la conflicte permanente între patrule, membrii acestora, ruși și moldoveni, numindu-se „hărăți”, de unde termenii “a hărăți, a hărățui”. Totodată, tabăra se deplasează lent, mai aproape de Prut, pentru asigurarea aprovizionării cu apă. Abia acum, după o zi întreaga oameni și cai au putut să bea apa. Turcii aveau poziții avantajoase pe dealuri, rușii și ai noștri erau în vale, însă aveau avantajul artileriei, dușmanii nu au reușit să așeze tunurile pe înălțimi, de unde ar fi putut provoca ravagii. În schimb, reușesc să ocupe o zonă apropiată, plină de spini, de unde puteau acționa asupra taberei. Moldovenii, trimiși de țar, atacă victorios, curăță zona de turci, aici se instalează noi parcane, fiind lărgită tabăra. A fost o mică și ultimă izbândă, armata inamică se înnulțea în continuare. În împrejurările de mai sus, este prins un turc viu care va fi dus la țarul Petru și care se dovedește un bogat izvor de informații. Forțele turcești se ridicau acum la 120 de mii de ieniceri, 250 de mii de cavaleriști, 40 de mii trupe de șoc, în plus, tătari, polonezi și suedezi. Dar, turcul respectiv știa și de o scrisoare a sultanului către vizir, în care îi propune acestuia, în cazul în care nu se simte destul de puternic, să încheie pace cu rușii, și să le dea tot ce vor cere aceștia. Suntem iarăși în fața unei uluitoare lipse de informații, cei nici 50 de mii de ruși erau sortiți pieririi, cu tot cu împăratul lor, dacă lupta ar mai fi continuat câteva zile. După cum era de așteptat, Petru îl pune pe Semeretev să scrie vizirului, încercând să ascundă faptul că se află în tabără: „Noi am avut pace

cu voi, și voi v-ați potrivit Svedului (suedezului) de ați trimis pe hanul și pe sultanul de-au prădat astă iarnă în țara noastră, fără nici o vină. Și încă n-au ajuns cu atâta, și te-l scula acum și măria ta, cu toată puterea, de vii asupra noastră. Deci împăratul nostru, oblicind de această faptă, m-au ales pre mine cu aceste oaste înainte, întru întâmpinarea mării tale, ca să stau să vă rovescu cu măria ta, și să punem o cale pentru această pradă ce ne-ați făcut, ca să facem pace.” Din nou un episod comic, turcii își rostesc rugăciunile de seară, într-o adevărată hărmalaie, fiecare strigându-și crezul. Țarul rus crede că-i vorba de un atac general, Cantemir, bun cunosător al Orientului, îl lămurește despre ce este vorba. Întăriți parcă de rugăciuni, turcii pleacă vijelios la un nou asalt asupra taberei. Toată noaptea întreprind năvăliri de câte o oră-două, fără un succes deplin, fiindcă numeroasa lor artilerie greșește mereu lungimea tirului. Dimitrie Cantemir era îngrijorat de soartă familiei lăsate la Iași. Inițial a vrut să și-o ia în tabără, însă Petru a spus că își lăsa și el soția la Iași, apoi s-a răzgândit luând-o cu el. Doamna lui Cantemir a rămas acolo, cu o oarecare escortă de ruși și cazaci. Voievodul Moldovei încearcă în mai multe moduri să o înștiințeze că trebuie să se refugieze la Hotin. Petru cel Mare nu permite nici lui, nici altora, să iasă din tabără, motivând prin multele riscuri posibile, deoarece acum, erau înconjuțați de dușmani din toate părțile. Turcii preiau inițiativa, atacă mereu, rușii nu mai se apără, au noroc în continuare de ineficiența artileriei inamice. Sfaturile domnitorului moldovean, care cunoștea comportamentul turcilor, asistând la luptele lor cu austriecii, nu sunt luate în seamă. El propunea un atac-surpriză, prin care să fie capturată artileria și împrăștiată infanteria, convins că așa cum s-a mai întâmplat, călăreții vor fugi în această situație. Petru cel Mare asista neputincios la desfășurarea ostilităților, toate speranțele pentru a le folosi la căratul apelor, munca îndeplinită de moldoveni și cu ajutorul ploștelor. O altă problemă de natură tehnică era calitatea armamentului ușor. Puștile rușilor erau mai scurte și din material mai slab, băteau la distanță mică, pe când „ienicercele” turcești, erau lungi, din metal bun, băteau mai departe. De aceea, turcii stăteau la o distanță potrivită, de unde ei îi loveau pe ruși, fără a fi atinși de gloanțele acestora. Situația s-ar fi schimbat doar în cazul unor mișcări de trupe, însă rușii rămăneau mereu în stricta apărare.

Ultimele lupte și pacea rușinoasă

Turcii trec și ei la construcția de fortificații improvizate, căutând să se apropie cât mai mult de tabăra asediată, la adăpostul acestora. Ridică, astfel, un șir de metereze prin care se apropie până la 150 de pași de ruși. Sunt săpate și șanțuri, iar piesele de artilerie turcă, 310 la număr, sunt și ele puse în poziție înaintată. În aceste împrejurări, în tabăra rușilor se ivește o inițiativă care, dacă ar fi dat roade, ar fi schimbat cu totul soarta războiului. Să reamintim că în armata de tip nou, organizată în Rusia de Petru cel Mare, erau foarte mulți ofițeri germani, olandezi sau francezi. Noul țar lichidase vechile structuri militare, strelității, în primul rând, pușcași nedisciplinați, cu preocupări mai ales pentru problemele politice, și le înlocuise cu o organizare de tip european. Inițiativa amintită mai sus a aparținut generalului de origine germană Wiedman, sau Weidmann, numit de Neculce, care îl prezintă, cu mare admirație, drept Vitman. Acesta se duce, revoltat, la țarul Petru, considerând că este timpul unor hotărâri eroice: starea oarecum de resemnare a rușilor, care se mărgineau la apărare, nu mai avea sens să dureze. Făcând apel la experiența pe care o căpătase prin participarea la războaiele dintre austrieci și turci, cere să i se acorde puteri depline la comanda armatei, măcar pentru o jumătate de zi. Începe prin a-i înștiința pe toți militarii asupra puterilor excepționale care i se acordaseră și îi mobilizează în vederea unui asalt imediat. Apoi face manevre interioare în tabără, concentrând în posibilele zone de

contact direct cu turcii cât mai mult soldați, alături de care rămânând numai câțiva moldoveni și cazaci. Cei din față, mai numeroși, trebuiau să atace în forță și prin surprindere meterezele, capturând artileria, iar cei rămași în urmă, la care, să asigure spatele în cazul unui atac al cavaleriei inamice. Avântul său entuziast îl cucerește și pe Petru cel Mare, acesta însoțindu-l în prima linie și, când vede un sublocotenent încercând să se eschiveze, trecând cu ușurință spre rândurile din spate, îl străpunge cu sabia.

Generalul Wiedman, mergând cu 15 pași înaintea soldaților, îi îndemna la asalt prin exemplul personal, îi îmbărbăta, dând, totodată, comenzile cele mai potrivite pentru atac. La ordinele sale sunt aruncate grenade (cubarale), iar turcii încearcă să se adăpostească după metereze, apoi se arată gata de fugă, vrând să tragă tunurile după ei. Se apropia momentul victoriei, când Wiedman se prăbușește lovit de o ghiulea, lângă el murind și alți comandanți, majoritatea cu nume nemțești. În momentul în care și-au pierdut viteazul comandant, soldații și-au pierdut și curajul, retrăgându-se imediat. Țarul a fost atât de impresionat de vărsarea de sânge, încât a leșinat, trebuind să fie dus în cort, unde a fost îngrijit de țarină.

Acest atac, alături de rezistența rușilor, îl pune pe gânduri pe vizir. Se ivesc și probleme mai grave pentru el. Când hotărăște un asalt general, ienicerii refuză să mai lupte, spun că au deja mari pierderi, îl acuză pe vizir că vrea să-i nimicească. De asemenea, fiind bine informați, știau despre intențiile de pace ale sultanului și cer vizirului să îndeplinească dorințele acestuia.

În consecință, este trimis la Petru un sol de rang înalt cu propuneri de pace. Trimiterea propunerilor a fost privită în mod diferit de cei din jurul țarului. Militarii ruși, sătui de război după îndelungatele lupte cu suedezi, doreau pacea, țarina Ecaterina susținându-i. Pe de altă parte, generalii străini, cei mai mulți germani, Dimitrie Cantemir și boierii săi cereau cu înverșunare continuarea luptelor. Insistențele Ecaterinei au înclinat, însă, balanța pentru încheierea păcii.

Înălții demnitari, în solie la vizir, sunt primiți conform rangului lor și, de la primele convorbiri, neagă prezența țarului în tabără. Apoi, cu totul nerealist, cer Dunărea ca viitor hotar, așa cum se stipulase în primele propuneri de pace ale sultanului. Vizirul a râs, atrăgându-le atenția că de atunci au avut loc schimbări fundamentale. Discuția se deplasează, după aceea, spre Carol al XII-lea, pe care nici vizirul nu-l prea avea la inimă, deși era aliat, urmând să i se asigure întoarcerea în țară. Dacă la tratative ar fi participat și vreun trimis suedez, s-ar fi ajuns, desigur, la alte rezultate, după cum spune Neculce: "Nărocul moscalilor că n-au venit Șvedul (suedezul) atunci de la Tighine, că n-ar fi scăpat picior de moscal, că al ar hi știut ce-ar hi făcut". Discuții, relaxate, de data aceasta, se poartă și în jurul lui Dimitrie Cantemir. "Cerșut-au pre Dumitrașcu-vodă turcii, să le-l de. Iar moscalii au dzis că din războiul dintâi nu se știr ce s-au făcut. «Perit-au au fugit-au? Că noi am gândit c-au venit la voi». Iar vezirul au dzis: «Pentru un ghiaur, ce să ne sfădim noi, niște împărății? Lasă-l, că să va sătura de ce au pofit. Singur, de bunăvoia lui, a veni la noi»." Rușii îl vor ascunde într-o caretă, gurile-rele spunând că în cea a Ecaterinei, acoperit de crinolina acesteia, de unde nu s-a mai ivit până la Răbăia. În rest, tratativele s-au desfășurat în liniște, rușii îndeplinind aproape toate cererile turcilor, teritorii, cetăți etc. Nu au fost de acord să dea armele, motivând că au nevoie de ele ca să se apere de polonezii ostili, urmând să le predea mai târziu turcilor la cetatea Azac, restituită și ea otomanilor. Rușii au mai dat o mare sumă de bani turcilor, drept acoperire a cheltuielilor de război și au lăsat ostateci vizirului.

Soldații din tabără erau doborâți de lipsuri, nemâncați, turcii le aruncau bucăți de pâine, iar ei le dădeau apă. Ciudățenia desfășurării războiului și, mai ales, încheierea păcii l-au mirat pe Neculce: "Așișdere și turcii, după ce i-au zăbovit cu pace pre moscali, să nu hie ținut pace, ar fi bătut pre moscali, precum flământzisă și ei și caii. Numai ce vom să dzicem, voia lui Dumnedzeu au fost, de nici moscalilor nu le-u dat Dumnedzeu chivernisală ca să biruiască pe turci. Așișdere și turcilor le-u luat Dumnedzeu mintea, de nu s-au prăpădit moscalii de tot".

Renunțarea la nimicirea armatei rusești a stârnit, în

continuare, comentarii. S-a vorbit, și credem că pe drept cuvânt, de mituirea vizirului cu mult aur, iar unele povești romanțioase susțin și o vizită secretă, la ceas de noapte, a Ecaterinei, la acesta...

Oricum, Carol al XII-lea l-a acuzat de trădare, iar pedeapsa sultanului nu a întârziat.

Urmările

Retragerea pe Prut, în sus, a început îndată.

După vechea tehnică, inaugurată de husiți, se mergea cu "tabăra legată", adică asigurarea marșului cu carele pe margini, folosite ca protecție în timpul unui atac-surpriză. Rușii, epuizați de foame și de respingerea atacurilor permanente ale inamicilor, erau fericiți de ieșirea din parcare, pe care le urau acum mai mult decât pe dușmani. Dacă rușii și turcii respectau clauzele păcii încheiate la Stănilești, nu același lucru se putea spune despre tătari. Aceștia jefuiau în continuare Moldova și, sub ochii celor aflați în retragere, treceau spre Bugeac cu turme de vite și, mai grav, cu convoaie de robi. Acum apar primele conflicte ruso-moldovenești. Ai noștri nu puteau răbda ticăloșiile tătarilor, așa că ieșeau din coloană și, încălcând, la rândul lor, înțelegerile, "îi tăiau". Șeremetev caută să-i oprească și să-i moralizeze în felul său: "Atunce Șeremed au poroncit moldovenilor să de pace tătarilor, să nu să bată cu dânșii, că ei au făcut pace, și nu le-or da agiutor, și or petrece rău cine să va mai bate cu tătarii. Deci moldovenii au început a striga și a-l blăstăma, cum n-or merge ei să să bată, că ei își văd părinții și fămeile și feciorii lor robi la tătari, de audze Șeremed cu urechile cumu-l blăstăma. Iar el le dzice să nu bage samă, că-i va scoate împăratul, și care va merge cu dânșii le va da împăratul moșii la Moscu. Și nu-i era și rușine a grăi ce nu să căde, un om mare ca acela".

De la cei dezrobiți, Cantemir află că lașul nu a fost prădat, deci Doamna sa nu s-a aflat în pericol. Ajuns acolo, dă dovadă de omenie, oprind uciderea unor negustori turci care se aflau în închisori, considerând că nu aveau vreo vină în privința războiului. Astfel se încheie domnia sa de 9 luni.

Aflați în convoiul rusesc, mulți moldoveni, cunoscând iertarea țării de către turci, vor să meargă la casele lor, dar le este interzis, cazacii păzind laturile și prădând, totodată, orice întâlneau în cale. Pe malul Nistrului, mai cu voie, mai fără voie, 24 de boieri și căpitani, împreună cu sute și sute slujitori, se înscriu toți într-un izvod (listă) și iau drumul Rusiei, sub conducerea lui Dimitrie Cantemir, deschizând o altă pagină a istoriei noastre politice și culturale.

Situația Moldovei în urma bătăliei de la Stănilești era cel puțin dramatică. Aproape totul fusese prădat de tătari, turci, rușii întorși de la Prut (la venire nu stricaseră nimic) și mai ales de cei care fuseseră la Brăila și care, în drumul lor, pe valea Siretului, spre Cernăuți, au pustii tot în cale.

Vizirul îl trimite la Iași pe Curt-pașa, cu firman de iertare pentru toți cei care s-au raliat lui Cantemir, hotărăște eliberarea moldovenilor robiți de tătari, aceștia vrând să-i treacă prin vadurile Prutului.

Curt-pașa, ajuns la Iași, începe să-și aroge prerogativele unui domnitor moldovean, dovedind o mare larghețe în acordarea unor titluri de boierie, fără să ia în seamă natura împrejurărilor. Astfel, pe un Donici, care fusese polcovnic (colonel) în armata rusă, deci dușman declarat și activ al turcilor, îl face hatman. În paralel, îi scria vizirului să-l facă pașă de Iași; se visa un fel de domn al Moldovei sau transformarea țării în pašalâc.

Planurile sale sunt spulberate de Lupu Costache vornicul, cel care, datorită, între altele, și dușmăniei personale a lui Neculce, este prezentat în istoriografia noastră ca un personaj profund negativ. El vine la vizir și, la muștrările acestuia, îi răspunde cu demnitate că pentru hainie (trădare) nu sunt de vină nici boierii, nici țara, ci tocmai Poarta Otomană, prin măsurile sale abuzive: "Iar Lupul vornicul, mergând la vezirul, mult l-au muștrat pentru că s-au hainit țara, iar el au dat samă către vezirul cum nu sunt ei vinovați, adecă boierii, ce-i vinovată Poarta, că pre domni cei buni îi mazilește fără voia boierilor țării și pune domnu pre care nu-l știe țara. Și dându-i Poarta sabie, face în țară cum i-i voia". Ca bună

urmare, caimacam, adică loctiitor de domn, până se va face o numire de la sultan, și continuă eliberarea moldovenilor răpiți de tătari. Curt-pașa nu ia în seamă somațiile noului caimacam și nu vrea să plece din Iași. Lupu îl amenință cu pâri la vizir și sultan și până la urmă turcul este obligat să renunțe la visurile sale de mărire, ce ar fi însemnat o nouă nenorocire pentru Moldova. Aparent trădător al lui Cantemir, vornicul Lupu a salvat, de fapt, Moldova, de a deveni pašalâc, după ce fusese gata-gata să devină provincie rusească.

În considerarea evenimentelor și a rolului jucat de Cantemir, trebuie să ținem seama de un element fundamental, profundul atașament al acestuia față de ortodoxie, de aici atașamentul față de ruși, cel mai numeros și puternic popor ortodox. Bineînțeles, rușii au exploatat sentimentele de această natură și în următoarele secole, acoperindu-și cotozirile de teritorii cu acest nobil și dumnezeiesc standard.

Bătălia de la Stănilești, care ar fi putut fi fatală pentru însăși existența poporului roman în cazul unei victorii rusești, a însemnat, în mod paradoxal, o mare victorie pentru cultura noastră. Slabul om politic Dimitrie Cantemir a fost copleșit de omul de cultură, care în cei 11 ani ai exilului în Rusia, a scris mult și valoros. Din păcate, opera sa de mare răsunet european în secolul al XVIII-lea, când a fost tradusă în germană, olandeză, franceză, engleză, rusă, arabă, datorită căreia a devenit membru al Academiei din Berlin, este tot mai puțin cunoscută. Dacă într-o vreme Cantemir era exaltat nu ca

om de cultură, ci ca un fals exemplu de promotor al prieteniei româno-ruse, astăzi este ignorat în aceeași măsură, conform sportului național al românilor, săritul peste cal.

Indiferent de intensitatea percepției sale într-o perioadă istorică sau alta, el rămâne deschizătorul șirului de personalități geniale ale culturii românești, fiind urmat de Bogdan Petriceicu-Hașdeu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Mircea Eliade. Pentru Nicolae Iorga, Stănileștii reprezintă "unul din locurile mari și tragice ale istoriei universale. S-a oprit aici un val care trebuia să înece Răsăritul, rostogolindu-ne și pe noi în apele sale"; iar după Alexandru Vlahuță, Stănileștii sunt "satul istoric care a văzut sfărâmându-se în câteva ceasuri uriașul plan al lui Petru cel Mare, visătorul unei împărății împânzite din pustietățile Volgei până în fermecătoarele maluri ale Bosforului".

Cei 300 de ani, o aniversare și o comemorare, totodată, au trecut neobservați între românii preocupați în mare parte de bani și numai bani, închinători la vițelul de aur. Puțini și-au mai adus aminte de cumpăna de atunci și mai puțini s-au manifestat în acest sens. Acolo, solul mocirlos a topit și a amestecat trupurile a 30.000 de ruși, 120.000 de turci, în plus tătari, germani, polonezi, francezi, suedezi. Nimeni din Rusia, nimeni din Turcia, nu mai spunem de celelalte țări, nu și-a îndreptat gândul către aceștia, nu există nici un semn material în amintirea lor. Și românii și-au uitat morții de acolo, evocați doar de un Te Deum și un simpozion în organizarea Primăriei Stănilești, din fericire, cu o largă participare locală.

În curând, 300 de ani de la bătălia de la Stănilești și de la tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711

Monica PÂNTEA

Lucrarea de față își propune să prezinte și să analizeze prevederile tratatului de alianță încheiat în 1711 între Moldova și Rusia. Pentru a putea aduce în prim plan atenției actual amintit anterior, inevitabil, trebuie să facem referire la domnia lui Dimitrie Cantemir, principalul actor al politicii internaționale mari a începutului de secol XVIII¹, și la familia acestui om considerat pe bună dreptate un principe.

După moartea lui Constantin Cantemir, domn al Moldovei între 1685-1693, alegerea celui care urma să-i pășească la tron a continuat să se realizeze în manieră clasică. Situația aceasta avea să cunoască însă unele derapaje încă din 1693 și să fie modificată de sultan la finele celei de-a doua domnii a lui Dimitrie Cantemir, în 1711.

În ceea ce privește derapajul din primăvara anului 1693, survenit la nivelul alegerii noii domnii, trebuie amintit aici faptul că, între Dimitrie și Antioh Cantemir, fiii curând decedatului domn, Sfatul Domnesc a găsit de cuviință să-l numească la tronul Moldovei pe cel dintâi. Nu aceeași alegere avea să facă și sultanul Ahmed al II-lea. Acesta, precaut și temător pentru soarta Imperiului ce-l conducea, nu l-a confirmat pe Dimitrie la tron. Tânărul urmaș al lui Constantin Cantemir, nu prezenta în viziunea sultanului garanții solide din punct de vedere politic², astfel că a fost înlocuit cu Constantin Duca³, după ce a stat doar două săptămâni la conducerea Moldovei, martie-aprilie 1693.

Noul domn, preferatul sultanului Ahmed al II-lea, urma să fie, conform planurilor, pionul principal al Imperiului Otoman la granița cu Polonia. Acest lucru este de înțeles de vreme ce padișahul dorea să-și implice armatele în confruntări militare cu polonezii. Pentru a ieși victorios acesta avea nevoie, firesc, de teritoriul Moldovei și, implicit, de un om cu autoritatea pe care să se poată baza fie și în caz de înfrângere⁴.

În prima sa domnie Constantin Duca nu s-a dovedit a fi

însă un om credincios turcilor. Din cauza greșelilor comise el a fost mazilit în decembrie 1695, în locul său fiind numit pe tronul Moldovei fratele lui Dimitrie Cantemir, Antioh⁵. Acesta din urmă a condus Moldova până în 1700, când sultanul Mustafa al II-lea l-a înlocuit cu fostul domn, Constantin Duca⁶. Din 1703 și până în 1710, pe tronul Moldovei au mai urcat Mihai Racoviță, Antioh Cantemir și Nicolae Mavrocordat, ultimul părăsind tronul în octombrie 1710, fiind înlocuit de Dimitrie Cantemir.

Prima încercare eșuată de a se stabili pe tronul Moldovei l-a determinat pe acesta din urmă să se zbată tot mai mult pentru a câștiga încrederea Porții și pentru a ajunge domn al Țării Românești și al Moldovei⁷. Atât timp cât a stat la Constantinopol, Dimitrie Cantemir a deprins foarte bine școala protocolului otoman. Astfel că, a încercat prin toate mijloacele să-l înlăture de pe tronul Țării Românești pe Constantin Brâncoveanu, socrul lui Constantin Duca, preferatul sultanului Ahmed al II-lea.

Cu toate că nu a reușit să câștige tronul Țării Românești, Dimitrie Cantemir a dobândit tronul Moldovei ca om de încredere al Porții. În acest context el avea misiunea de a-l supraveghea pe vechiu său dușman, Constantin Brâncoveanu⁸ și de a consolida granița nordică a Imperiului Otoman care devenise tot mai amenințată de ruși și polonezi.

Chiar dacă a fost instalat pe tronul de la Iași, în noiembrie 1710, din porunca sultanului, Dimitrie Cantemir nu va accepta nici o clipă politica împărăției de la Constantinopol. Aceasta pentru că își dăduseră seama cât de puternici deveniseră rușii și cât de slabi ajunseseră turcii. Mizând pe succesul alături de ruși, Dimitrie a căutat să vadă dacă din ciocnirea celor două mari forțe poate răsări o Moldovă puternică, capabilă, la fel ca în vremurile mai vechi (sub Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Petru Rareș, Vasile Lupu), să joace un rol în această parte de lume, Dimitrie Cantemir.

Domnia lui Dimitrie Cantemir, de nici un an, încheie în

vizunea istoricilor o epocă și deschide larg o alta. Este vorba, bineînțeles, despre sfârșitul domniilor pământene și începutul epocii fanariote, epocă de-a lungul căreia firicelul de grâu, răsărit între două pietre, a viețuit greu, fiind rupt în două după o sută de ani, în 1812, când sultanul și-a păstrat o parte, iar țarul a furat din cealaltă.

De la această pagină tristă din istoria Moldovei să revenim la perioada domniei lui Dimitrie Cantemir și tratatul de alianță încheiat cu rușii în 1711. Înainte de toate, reamintim că în timpul șederii sale la Constantinopol, Dimitrie Cantemir a deprins foarte bine școala protocolului otoman. Faptul l-a determinat să joace - aparent – pe cartea lui Ahmed al III-lea, iar în fond să caute o soluție pentru îndeplinirea misiunii sale de suflet: eliberarea țării de sub dominația otomană, revenirea ei la prerogativele pe care le avea pe vremea lui Ștefan cel Mare⁹. Pentru atingerea acestor obiective, domnul Moldovei a recurs la o alianță cu țarul Petru cel Mare al Rusiei. Scopul acesteia era îndepărtarea pericolului otoman. Modul în care se realiza „independența” Moldovei era o acțiune militară alături de ruși.

După cum bine se cunoaște, tratatul a venit într-un moment care a precedat războiul ruso-turc din anul 1711, război, care a reprezentat un episod al confruntărilor nordice la care au participat Rusia, Polonia, Danemarca, și Suedia¹⁰.

Căderea Poloniei sub influența țarului în urma confruntărilor militare, pătrunderea armatelor rusești în această țară în urmărirea suedezilor, până la granițele Moldovei, au reprezentat mari inconveniente pentru Imperiul Otoman¹¹ și un moment propice pentru afirmarea Rusiei.

În acest context s-a produs desprinderea „pe față” de Poartă și alăturarea Moldovei în război cu Rusia. Petru I, țarul rus, spera la mai mult și credea că prin alianța cu Țările Române, va putea opune turcilor o rezistență necesară întoarcerii sale pe frontul deschis în nord¹².

Dominația otomană și crunta exploatare economică a Țărilor Române de către turci au reprezentat un alt pas important al apropierei muntenilor și moldovenilor de ruși. Dimitrie Cantemir și Toma Cantacuzino, unchiul soției sale, candidat la tronul Țării Românești, au declanșat, în contextul amintit, tratativele în vederea încheierii unui act de alianță cu Petru cel Mare, nu înainte de a încerca să-și apropie boierimea¹³.

După un sfat avut cu boierii, spune *Letopisețul Țării Moldovei*, Dimitrie Cantemir „au trimis sol la moscali pre Luca vistiernicul, dzicând că-l trimite iscoadă, și au scris și la turci, făcându-le știre. Deci, Luca vistiernicul au găsit pre împăratul Moscului aproape, în Țara Leșească, la Iaroslav, și așa au așădzat cu împăratul de-u făcut legătura”¹⁴.

Sub influența concluziilor proprii de mare declin al Imperiului Otoman, sau sub influența unor personalități politice, cum ar fi, de exemplu ambasadorul Rusiei la Constantinopol P. A. Tolstoi ș.a., Dimitrie Cantemir a ajuns, după cum s-a putut înțelege din citat, la convingerea că s-au creat cele mai favorabile împrejurări de a scoate țara de sub stăpânirea turcilor, în alianță cu cea mai mare putere creștină ortodoxă de atunci – Rusia.

El a stabilit legături cu țarul, iar urmarea tratatelor secrete dintre cele două părți a fost semnarea, la Luțk, la 13 aprilie 1711, a tratatului de alianță dintre Moldova și Rusia. Se admite (și pe deplin întemeiat), că textul tratatului a fost elaborat de Dimitrie Cantemir și remis lui Petru I de către trimisul Moldovei Ștefan Luca. Aprobarea de țar (care era un suveran, un autocrat), documentul a fost „promulgat” sub forma unei diplome date de Petru I domnului Țării Moldovei (pricipalele vasal sultanului)¹⁵.

Tratatul de la Luțk cuprinde 17 articole. În preambulul diplomei se subliniază faptul că vina provocării războiului cade asupra sultanului, care nu a respectat vechiul tratat ruso-turc prin arestarea ambasadorului rus, Tolstoi, la Constantinopol și prin trimiterea hoardelor tătare ca să prade teritoriul rusesc. În consecință, Rusia a pornit războiul, „ca prin armele noastre creștine să elibereze și alte multe popoare creștine, care gem sub jugul său barbar”. În cadrul acestui război de eliberare, Dimitrie Cantemir „.... a hotărât să lupte alături de noi și pentru eliberarea glorioasă a popor

moldovenesc, care pătimizește... sub jugul barbarilor”. Deci țarul declară că „îl primim pe principe sub apărarea noastră”¹⁶.

În primul articol se stipula că țarul ia „sub oblăduire” pe domn și întreg poporul țării și domnul îi va depune jurământ de credință¹⁷. După scuturarea stăpânirii otomane, Moldova va înceta să plătească tribut și alte dări Porții, se restabilesc hotarele vechi ale Țării Moldovei de până la instaurarea dominației otomane. În continuare se arată că Moldova urma să treacă sub protectoratul Rusiei, care garanta integritatea teritorială a principatului și se obliga să nu se amestece în treburile lui interne. Oștirile rusești vor coopera cu cele moldovene în lupta împotriva dușmanului (articolul 2).

Scaunul domnesc era rezervat dinastiei Cantemireștilor, acțiune prin care Moldova trebuia să devină o monarhie absolută și ereditară. Articolul 6 spune că „După vechiul obicei moldovenesc, toată puterea statului va fi a domnului Moldovei”. Celelalte articole privitoare la acest subiect detaliază această putere; domnia va fi ereditară în familia Cantemir (articolele 3-4); țarul nu va putea numi pe altcineva domn în Moldova (articolul 5). Se desființează deci dreptul boierilor de a alege pe domn, precum și posibilitatea de a fi numiți domni din afară. Articolul 7 prevede ca domnul „să aibă putere asupra tuturor și fiecăruia dintre boieri”, însă cu rezerva „fără nici o schimbare a privilegiilor lor”, ceea ce înseamnă conservarea drepturilor boierilor de a stăpâni moșiile. Următorul privește statul, care va fi întreg la dispoziția domnului, fără controlul boierilor, care exista până atunci; toate orașele Moldovei vor rămâne proprietatea domnului, „ca avere proprie”. Articolul 9 are în vedere supremația domnului asupra tuturor boierilor, precum și toți „supușii domniei Moldovei”, vor fi datori să se supună poruncii domnului, fără împotrivire sau scuze”. Nu în ultimul rând articolul 10 consacră puterea judiciară a domnului: „Toată legea și judecata să fie a domnului”. Prin lege se înțelege în general dreptul de a legifera, nu numai în materie judiciară, ci în tot ceea ce privește organizarea statului și raporturile sociale: domnul face legea, țarul nu va putea lua nici o măsură în Moldova fără diploma domnească¹⁸.

După unele aprecieri, Tratatul de la Luțk este un model de prudență și abilitate diplomatică, prin care Dimitrie Cantemir urmărea obținerea independenței și integrității teritoriale a Moldovei. Tratatul n-a fost tradus de Dimitrie Cantemir cât a fost în viață, deoarece campania de la Prut, care a urmat în vara anului 1711, nu s-a încununat de succes.

Dacă Petru cel Mare a reperat o strălucită victorie la Poltava în 1709 asupra temerarului Carol al XII-lea, care s-a hazardat spre adâncurile Rusiei mizând pe faptul că Mazzepea îi va oferi oameni și alimente, la Stănilești armata rusă a suferit o grea înfrângere.

La 30 mai 1711, armata rusă, în frunte cu țarul, a trecut Nistrul. Se spune că alături de „polcurile” rusești, au intrat în țară și patru regimente de voluntari moldoveni. Din partea sa, Dimitrie Cantemir a adunat în 15 zile o oaste moldovenească în frunte cu 17 „polcovnici” și 170 de „rotmiștri”, cu steaguri a câte 100 de oameni fiecare. Însă, din criză acută de timp el n-a reușit să adune numărul scontat de oșteni. Înțelegerile lui Petru cel Mare cu domnul Constantin Brâncoveanu nu s-au soldat cu rezultate concrete, căci aproape concomitent cu intrarea armatei ruse în Moldova, Țara Românească a fost invadată de o numeroasă oaste otomană. Și-a spus cuvântul, în sens negativ, și oboseala oștirilor ruse de pe urma marșurilor istovitoare, precum și lipsa acută de provizii. Pe deasupra, Țara Moldovei era bântuită în vara aceea și de o secetă cumplită, care a redus cu mult posibilitățile completării rezervelor alimentare și furajere ale armatei. Toate acestea au făcut ca raportul de forțe în ciocnirile directe dintre cele două părți beligerante să fie defavorabil aliaților creștini. O uriașă oaste otomană a trecut Dunărea. Bătălia decisivă a avut loc la 8-9 iulie 1711, lângă satul Stănilești de pe Prut. Aici oastea turco-tătară cu un efectiv de 200 de mii de oameni au încercuit armata ruso-moldovenească, care număra ceva mai mult de 40 mii. Fiind izolată de efectivele ei principale, de țară în general, oastea moldo-rusă și potențialul turco-tătar aflat sub comanda marelui vizir Mehmed Baltagi pașa, care l-ar fi putut sprijini pe țar, din cauza lipsei de muniții, de alimente, apă și a imposibilității de a primi întăriri, a început să

cedeze¹⁹. Insuccesul a venit și pe fondul faptului că rușii nu au fost suficient de buni cunoscători ai tacticii și strategiei otomane dar și din cauza faptului că forțele lor au fost incomparabil mai mici, terenul nefiind favorabil unei lupte dusă în condiții inegale²⁰.

În contextul creat, cei doi aliați creștini au încercat să obțină încheierea unei păci cât mai onorabile. La 12 iulie 1711 a fost încheiat un tratat (armistițiu) de pace, conform căruia armata rusă a trebuit să părăsească Moldova. Pacea de la Prut din 12 iulie 1711 nu a fost prea grea pentru Rusia. Ea și-a salvat, în special, efectivele încercuite.

La rândul lor, turcii au fost mulțumiți că și-au reluat cetățile din zona Azovului și au înlăturat Imperiul rus pentru o perioadă din vecinătatea granițelor imperiului lor care avea multe complicații în Europa, Asia și în Africa de Nord²¹.

Înfrângerea suferită de aliații creștini a avut urmări dintre cele mai grele pentru Țara Moldovei, pe care, în urma "hainirii" lui Dimitrie Cantemir, turcii erau gata s-o transforme în pașalâc. Împreună cu circa 4 mii de consângeni (mulți boieri cu familiile lor, precum și reprezentanți ai diferitor categorii de slujbași), Dimitrie Cantemir a părăsit Moldova luând drumul pribegiei spre Rusia. În urma lor turcii și tătarii au supus țara unui jaf aproape fără precedent – cetatea Hotinului a fost transformată în raia (1714-1715), iar tronul țării a fost dat pe mâna grecilor fanarioți. Dimitrie Cantemir și familia sa, mai mulți boieri, slujitori, militari ș.a., în număr de circa o mie (dintre cei plecați inițial), au rămas pentru totdeauna în Rusia.

Tratatul de la Luțk și lupta de la Stănilești au făcut ca Dimitrie Cantemir să-și piardă domnia. Pe baza acordului încheiat cu țarul, în Rusia Dimitrie a primit moșii cu un venit echivalent al unui domn din Moldova²².

Conform majorității analizelor istorice, Tratatul de la Luțk este un model de prudență și abilitate diplomatică, prin care Dimitrie Cantemir urmărea obținerea independenței și integrității teritoriale a Moldovei, bazându-se pe cea mai mare putere creștină din răsăritul Europei. Interesele Rusiei vizau obținerea controlului și liberului acces către strâmtorile Bosfor și Dardanele, care erau cele mai importante noduri comerciale din epocă, iar comerțul pe mare dinspre Mediterana spre Marea Neagră și viceversa nu se putea realiza decât străbătând aceste strâmtori.

Note:

1. Mircea-Cristian Ghenghea, *Dialog cu prof. univ. dr. Petronel*

- Zahariuc-Șeful Catedrei de Istorie Medievală de la Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în „Constelații ieșene”, anul III, nr. 3-4 (11-12), octombrie-decembrie 2008, p. 34.
2. Ecaterina Țarălungă, *Dimitrie Cantemir. Contribuții documentare la un portret*, București-Chișinău, Editura Litera Internațional, 2004, p. 29.
3. *Eadem*, p. 29.
4. *Eadem*, p. 29.
5. A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. IV, *De la Matei Basarab și Vasile Lupu până la revoluția grecească (1633-1821)*, p. 461-466. Domnia lui Constantin Duca nu se sfârșește în 1596 cum arată Xenopol în lucrarea sa, ci în decembrie 1595.
6. Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 30.
7. Mihai Lozbă, *Opera lui Dimitrie Cantemir despre români*, în „Elanul”, nr. 72, 2008, p. 15.
8. Nicolae Ciachir, *Cu privire la activitatea politică desfășurată de Dimitrie Cantemir în Rusia (1711-1723)*, extras din „Revista arhivelor”, anul I, vol. XXXV, nr. 3, București, 1973, p. 454.
9. Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 32.
10. P. P. Panaitescu, *Tratatul de alianță dintre Moldova și Rusia din 1711. 250 de ani de la încheierea lui*, în „Studii”, nr. 4, 1961, p. 902.
11. *Ibidem*, p. 904.
12. Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 33.
13. *Eadem*, p. 33.
14. Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*, București, Editura Minerva, 1975, ediție îngrijită de Iorgu Iordan, p. 187.
15. Leonid Boicu, *Momentul 1711 în raporturile politice internaționale ale Principatelor Române*, Extras din *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, nr. XXII/1, Iași, Editura Academiei Române, 1985, p. 284.
16. P. P. Panaitescu, *art. cit.*, p. 909.
17. Georgeta Smeu, *Dicționar de Istoria Românilor*, București, Editura Trei, 1997, pp. 218.
18. P. P. Panaitescu, *art. cit.*, p. 909.
19. Nicolae Ciachir, *art. cit.*, p. 454.
20. Ecaterina Țarălungă, *op. cit.*, p. 33.
21. Nicolae Ciachir, *art. cit.*, p. 455.
22. Ștefan Cioban, *Dimitrie Cantemir în Rusia*, Cultura Națională, București, 1925, p. 6.

Magdalena T. Angheluță – distinsă personalitate culturală

- urmare din pagina 1 -

...investigațiile noastre printre cadrele didactice bălădene pensionare de a da de niscaiva urmași – elevi sau rude – ai distinsei înv. Magdalena T. Angheluță s-au încheiat cu răspunsuri negative.

Deocamdată, lucrarea sa **Monografia Târgului Murgeni** (serioasă ca informație și expresivă ca stil), actele însoțitoare avansării la gradul I, aflate în Fondul Ministerului Instrucțiunii Publice și Cultelor al Direcției Generale a Arhivelor Istorice Naționale București (Dosar nr. 2845/1945, f.1-14), constituie dovada cea mai înaltă că Magdalena T. Angheluță a avut o personalitate accentuată evidentă. Poate să fie inclusă într-un volum **Oameni care ne lipsesc**, în cadrul acțiunii inițiate de Fundația Culturală „Dr. Constantin Tedeorescu” din Bârlad, cu concursul celor ce îi împărtășesc opțiunile, Mihai Luca, Liliana Sârbu și mulți alții.

Lucrare personală a învățătoarei Magdalena T. Angheluță, prezentată la inspecția specială de gr. I.

MONOGRAFIA TÂRGULUI MURGENI

Istoric. În județul Tutova, la distanța de 7 km. de apa Prutului, pe un bot de deal situat între pâraul Elan și Mihoanea, se găsește așezat Târgul Murgeni.

Înființat de un timp relativ scurt, acest târgușor nu are decât o vechime de 103 ani.

În anul 1842, proprietarul Alecu Sturza, frate cu Mihai Sturza domnitor al Moldovei, fie dintr-o pornire umanitară, fie și dintr-un interes personal, ca să-și valorifice mai mult produsele moșiei sale din acest loc, hotărăște înființarea acestui târg.

Târgul Murgeni este întins pe o suprafață de 156 hectare – în care intră și locurile de harmane – se pune baza actualului târg Murgeni, înființându-se prin actul de așezare „plata în bezmet” darea anuală de 6 lei pentru fiecare cap de familie.

Dar Murgenii sunt de o dată cu mult mai veche, decât așezarea târgului de către proprietarul Alecu Sturza, în locul arătat mai sus.

Prin anul 1400, unul Murgeanu, se găsește într-o judecată

cu frații săi pentru stăpânirea satului Murgeni, care era așezat după toate datele pe dealul Oița, la o depărtare de actualul târg de circa 1,5-2 km. Așa se găsește în lucrarea „Așezări pe valea Elanului” a profesorului Ghibănescu.

Mai târziu, găsim un alt document original ce se găsește la Academia Română, și în care se vorbește despre acest sat Murgeni, că făcea parte din satele mânăstirești a primelor noastre înjghebări.

Și mai târziu și mai precis: se găsește alt document la 1741, prin care Constantin Mavrocordat, ordonă vornicul să treacă cu satul Murgeni sub ascultarea lui V. Sturza. Bivel Stolnicul său.

Acum să dăm citire documentului, așa cum se găsește în „Arhiva istorică”, tom. I, pag. 135, a lui Bogdan P. Hajdeu.

lată ce spune documentul:

„În anul 1741 Constantin Mavrocordat Voevod, scrie la vornicelul și la toți oamenii din Murgeni, ținutul Fălciului, ce s-a numit până acum, Slobozenie domnească, că Domnia Mea am hotărât de obștie prin ponturile rânduielii, oamenii ce o șede pe moșia altora, de stăpânul aceluia cu moșia să aibă a asculta și din vreme ce acea moșie Murgeni iaste... a lui Vasile Sturza Bivel Stolnic, iată ce v-am lăsat de acum înainte să fiți sub ascultarea Domniei Sale... și pentru aceia dare vă scriem de dumnealui Stolnicul să ascultați, iar tu Constantine, ce ai fost clucer pe acea Slobozenie, cu satul acesta treabă să n-ai și să te ferești de oameni”.

De aici, rezultă că satul Murgeni până în anul 1741 era sat domnesc, iar de la această dată a fost trecut între satele boierești și repartizat de la ținutul Fălciului, la ținutul Tutovei (din documentele moldovenești de V. Nicolau).

Ceva mai târziu, arzând, satul a fost mutat din ordinul boierului Sturza, ceva mai spre sud în jurul conacului boieresc, sătenii fiind clăcași sau chiar robi proprietarului.

Satul era mic, și case sărăcăcioase învelite cu paie, rogojini sau cu resturi de țoale; satul s-a numit în derădere „Satul Țolica”, care nu este altul decât vechiul sat Murgeni și noul târg, așezat definitiv, în anul 1842, de către proprietarul Alecu Sturza, în locul unde se găsește astăzi.

Acest sat avea biserică la care mergea proprietarul și familia sa și care, în urma incendiului, a ars și reclădită la 1870 după cum se va vedea la capitolul respectiv.

Din cauză că satul cum era așezat pe o coastă răpoasă și fără izvoare, proprietarul Sturza fiu a lui V. Sturza, încearcă să-l schimbe în apropierea satului Hănaseni, dar nici aici nu i-a o dezvoltare mai mare.

Alecu Sturza, dându-și seama că în drumul de scurgere a bogățiilor dinspre Vaslui, Huși și celelalte înspre Galați și Brăila și invers la întoarcere către aceste orașe, carele încărcate cu mărfuri au nevoie de o dejugare în acest cap de deal, din care drumul Galațului se bifurcă spre Bârlad, Vaslui pe valea Mihoanei, iar spre Huși pe valea Elanului, îl hotărî înființarea târgului care avea de scop a da odihnă trecătorilor și a distribui mărfuri în celelalte sate din apropiere.

Așa se explică de ce în fața celor mai multe prăvălii și-au păstrat până în zilele noastre puțurile cu păcură, din care căraușii își ungeau roțile la care.

Desigur că aceasta a fost primul articol în comerț al murgenenilor...

Stolnicul Sturza de la 1845 dorind să-i dea o însemnătate mai mare târgului, aduce de prin ținutul Focșanilor și Bacăului mai mulți meșteri croitori, cojocari și de atunci târgul Murgeni a luat o dezvoltare economică din ce în ce mai mare.

Această dezvoltare crește și mai mult după 1877, când se închide Prutul și începe a scădea după 1919, când Prutul se redeschide și când prin crearea târgului din Basarabia Cotești, importanța economică a târgului descrește.

Înființat la 1842 de Alecu Sturza, târgoveții plătesc „bezmet”

până la 1906, când primarul C.T. Țicău face ca această datorie să treacă la comună, iar actul de radiere semnat de moștenitorii Mitică Sturza, Catinca Sturza și Ioana Sturza.

Așezat la întretăierea de drumuri spre Fălciu-Bârlad-Galați și în apropierea râului Prut, târgul Murgeni a fost martor ocular al evenimentelor istorice, din care reamintim doar trecerea spre exil a revoluționarilor moldoveni de la 1848, arestați la Epureni, trecerea trupelor rusești de la 1847, 1916 și din 22 august 1944.

Transformat în ruine astăzi, în proporție de 70% fiindcă restul armatei nemțești înconjurate în ziua de 22 și 23 august au găsit cu cale să le mulțumească cetățenilor pentru cei trei ani de ospitalitate, – dându-i foc, făcând numeroase victime, despre care istoria își va spune cuvântul său.

Cultura. Cultul absolut dominant este cel creștin ortodox. După recensământul din 1930, din 2.800 suflete numai 36 aparțin cultului mozaic, iar restul ortodocși.

După ce vechiul sat al Murgenilor a ars și mutat în jurul conacului boieresc, locuitorii mergeau de se închinau la biserica boierească de lângă conac, care a fost reclădită de Mitiță Sturza, aducând de la Bârlad Sfânta Catapiteazmă de la Biserica Sf. Spiridon, a cărui ctitor era tot Mihai Sturza.

Această biserică s-a păstrat până în preajma anului 1910, deși târgul nou de mult își schimbase așezarea – locuitorii servindu-se de biserica Sf. Neculai de la cimitirul târgului.

În anul 1910-1913 prin stăruința preoților locali și mai cu seamă prin ctitoria principală dată de Maria și Constantin Pasat, se ridică în piața târgului Murgeni o frumoasă biserică, cu hramul la Constantin și Elena, vrednică de toată lauda.

Întreaga pictură de la această biserică, de o adevărată frumusețe a fost făcută de un fiu al târgului, pictor I. Balaș, care își găsește moartea în plină ascensiune a meseriei, pe schelele bisericii Sf. Ilie din Bârlad.

Biserica din Murgeni reparată și pusă la punct după cutremurul din 1940 o adevărată podoabă a târgului Murgeni, este prefăcută și ea în scrum la 23 august 1944, odată cu trei pătrimi din târg – zidurile ei vor sta ca mărturie a civilizației hitleriste cine știe cât timp, până când se vor mai găsi un ctitor ca... Maria și Constantin Pasat.

Au servit ca preoți, cultului ortodox, preoții: Ilie, între anii 1840-1860, Zaharia Răianu după 1900, P. Stratulescu până la 1930, Iorgu Codreanu și în prezent preotul Balica.

Toți s-au ilustrat prin bunătate și adâncă morală creștină.

Cultul mozaic a fost deservit de o școală care în urma emigrării evreilor spre alte centre s-a dărâmat, fiind părăsită.

Notăm că terenul pentru biserica creștină și școala evreiască, cât și pentru cele două brutării au fost donate obștiei prin însuși actul de așezare a târgului, căruia i se lăsase și o vatră de târg în suprafață de peste 60 hectare.

Instrucția publică. Dacă Târgul Murgeni se poate mândri cu adevărat, apoi se poate mândri cu școala primară care a dat serii întregi de adevărați intelectuali, buni gospodari, cetățeni cinstiți și desăvârșiți.

La 1864 când vine Legea obligativității învățământului primar, târgul Murgeni este găsit cu o școală organizată, ba având și o secție pentru fete.

Din puținele date ce se găsesc în arhiva școlii, sunt insuficiente dovezi a învățământului înainte de 1860.

Bătrânii povestesc însă de dascălul Grigore și preotul Ilie prin 1854, că țineau cursuri în limba română, cu slove vechi, fie la biserică, fie la dascăl acasă. După 1862 a fost învățător Dumitru Barbu, – iar Legea de obligativitate din 1864 găsește în acest târg școală de fete și școală de băieți, condusă de inimosul învățător Aurel Sona originar din Transilvania, soția sa Maria Sona.

Caracterul de adâncă conștiinciozitate, imprimat de acest vrednic dascăl, se păstrează în tradiția școlii primare din Murgeni mult timp, fiind una din cele mai de frunte școli din județ.

Pe catedrele acestei școli au trecut ca învățători Maria Gheorghiu, devenită Chiosa, care funcționează 31 de ani la această școală, Constantin Chiosa, I. Ciobanu, I. Balmuș, Ecaterina Rotaru, Sterian Pașcanu și alții, care au pus mult suflet și mare interes pentru școală.

Pentru ilustrarea rezultatelor date de această școală vom aminti câteva nume de foști elevi ai acestei școli: profesor universitar Ing. N. Profir, General Dr. I. Răianu, Avocat Ene Vasiliu Galați, prof. I. Răianu, Lt. Col. Rotaru, Dr. N. Manoliu, Dr. E. Mitrofan, Dr. Emil Rotaru, Dr. Aneta Chirilă, Dr. A. Rotaru, Ing. C. Țicău, Ing. G. Cernat, Ing. V. Cernat, Dr. Daghie, farmaciști A. Mitrofan, M. Rotaru, alții și alți numeroși ofițeri superiori, profesori, învățători, avocați, preoți și numeroși funcționari superiori, care onorează nu numai târgul Murgeni și jud. Tutova, ci și întreaga țară românească.

Sănătatea Publică. Târgul Murgeni după felul cum este așezat, într-o regiune de sate cu populație numeroasă, dar și în regiunea Prutului și a bălților, ce cauzează și întreține anumite boli sociale, a avut și aici rolul să răspundă la cerințele de sănătate publică.

Până pe la 1890, bolile sociale, sifilisul, tuberculoza, pelagra, malaria erau tratate în mod empiric de către babe, ce utilizau anumite medicamente ca: darea mărăgunii, a argintului viu și altele.

În anul 1907-1908, prin stăruința frunțașilor din această regiune, se înființează un spital cu 20 de paturi. Mai târziu, Statul construiește un local frumos, tip, cu sală de chirurgie, boli interne, contagioși. Aceiași cititori ai bisericii își dau și aci contribuția lor materială, pentru care spitalul le poartă numele de „Constantin și Maria Pasat”.

Spre fericirea regiunii, la acest spital au fost ca medici următorii: doctori, care au făcut din meseria lor adevărat apostolat.

Notăm pe dr. Prejbeanu, Enăchescu, Panaitescu, culminând cu eruditul dr. Velican despre care se dusesse vestea la peste sute de km.

Tot în Murgeni, din 1905 funcționează o farmacie la care au servit farmaciștii Lăzărescu și Teodoru.

Dacă nu am aminti decât însemnatele servicii aduse de acest spital în combaterea tifosului exantematic din 1917, unde se găseau grămădiți mii de refugiați și soldați din etape, precum și memorabilele zile de 8-12 iulie 1941, când peste 10.000 de ostași răniți au trecut prin acest spital, ca post de prim ajutor, în urma luptelor de la Țiganca, iar aici se cuvine să mărturisim toată recunoștința populației civile din Murgeni și împrejurimi, care zi și noapte cărau butoaie cu lapte și alimente pentru acești răniți, într-un război impus contra conștiinței românești.

Administrația Comunală. Târgul Murgeni, sub acest aspect al administrației comunale, a urmat liniile generale ale administrației românești.

De la început influența proprietarului, care avea un drept material asupra comunei, era de o influență mai accentuată.

Absoluta independență nu a putut-o avea decât după 1907, când târgul a fost răscumpărat pe timpul primariatului lui C. Țicău.

Bătrânii târgului spun că atât funcționarii de la Primărie cât și locuitorii tremură la simpla apariție a proprietarului... iar de la 1907 dată când târgul este răscumpărat de la moștenitori, scapă de teroarea Sturzeștilor, sau a altora cu același nume.

Vrednici de însemnat ca buni gospodari ai comunei au mai fost și Gheorghe Rotaru, precum și Grigore Diaconu.

Mai târziu, prin anul 1928-1930, prin stăruința administrației de atunci, târgul este luminat cu lumină electrică.

Dat fiind faptul că în tot timpul Murgeni au fost și reședință de plasă, au fost foarte mult ajutați de subprefecții, administratorii de plasă sau pretorii, ce s-au succedat la administrația plășii.

Nu putem uita pe vrednicul subprefect Nica, datorită căruia

Murgeni au și astăzi o canalizare cu apă de băut, un pavaj cu trotuare, felinare de iluminat și plantații de copaci, care dau sau mai bin zis dădeau târgului un aspect de adevărat orașel.

Situația economică. Însuși scopul înființării acestui târg, după cum am arătat în capitolul „Istoric” a fost la început pur economic, proprietarul Alecu Sturza având interesul de a-și valorifica și vinde produsele. Totodată, târgul Murgeni fiind situat în mijlocul a mai multor comune de răzeși, locuitorii vin să-și vândă și să-și cumpere mărfurile necesare din acest târg.

În acest scop, s-a înființat un bălci anual unde vin negustorii din Galați, Brăila, Bârlad și din județele limitrofe, să vândă și să cumpere vite, produse casnice și mărfuri de tot felul.

De asemeni, în acest târg se ține și acum o zi de târg săptămânal, unde locuitorii vin să-și cumpere și să-și vândă cele de trebuință, de pe piața acestui târg, care în această zi este foarte animată.

În anul 1930, la recensământ se înregistrează 183 întreprinderi comerciale și de mici industrii. În ultimul timp, după 1920, se dezvoltă în târgul Murgeni industria morăritului, lucratură fierului la strung, fabricatul oloului, fabrici de sifoane etc.

Astăzi, prin munca și priceperea fraților Rossi, se află în târgul Murgeni o moară sistematică de grâu și o fabrică de oloi după ultima invenție, unde locuitorii din comunele îndepărtate vin să-și transforme grâul în făină de primă calitate și sămânța de floarea soarelui în ulei.

Locuitorii târgului Murgeni, care la început erau clăcași, prin priceperea și munca lor neprecupețită, prin împroprietărirea de la 1864 și 1920, au devenit proprietari și buni gospodari vrednici meșteșugari și pricepuți negustori.

În târgul Murgeni se găsește o bancă populară înființată de la 1901, care mai târziu prin apariția sucursalelor altor bănci de cămătari, și-a pierdut rostul ei, din cauza cămătăriei particulare, fie prin băncile comerciale sau chiar de negustori.

În 1918 târgul Murgeni este legat de orașul Bârlad printr-o șosea națională ce leagă jud. Tutova cu Fălciu, iar de restul țării printr-o cale ferată, construită de un consorțiu rus.

Această linie făcea legătura cu Cetatea-Albă, Tighina și Chișinău, făcând ca starea economică și comercială să ia o dezvoltare cât mai întinsă.

Organizația cooperatistă în acest târg lipsește.

Situația demografică. Mișcarea populației din acest târg nu se poate urmări până în anul 1860, când începe să scrie starea civilă cu litere latine și după această dată starea civilă este greu de urmărit deoarece se păstrează la un loc cu alte comune învecinate.

În 1940 ultimul recensământ arată o populație de 2762 locuitori.

Considerațiuni Generale. Ținând seamă că târgul Murgeni nu are o vechime cu mult mai mare de 100 de ani, și că în acest timp a fost pradă mai multor incendii și pradă a patru războaie, ținând seamă că târgul Murgeni a fost în calea trecerii trupelor aliate în 1877 și 1916, putem spune că dezvoltarea s-a făcut într-un mod destul de îmbucurător, aceste trupe lăsând în urma lor sume însemnate de bani, care au fost întrebuințați în scopul cel mai potrivit, făcând ca dezvoltarea acestui târg să ajungă la un punct cât se poate de înaintat.

Astăzi, acest târg, fiind în calea retragerii trupelor nemțești, cărora murgeniienii timp de aproape trei ani le-au oferit ospitalitatea și bunăvoința, au găsit cu cale să le răspundă cu limbi de foc, lăsând în urma lor aproape 3/4 din târg numai scrum și ruine.

Sperăm însă că murgeniienii oameni de baștină și buni gospodari, prin munca și sârguința lor, vor face să reapară pe aceste ruine un târg mai frumos și mai bine organizat ca în trecut.

Amintiri despre fapte adevărate Bunicul meu a sunat mobilizarea în 1916

Bunicul meu, Petru Goanță (1876-1957), căruia toți îi spuneau **Petrache Goanță**, a fost un om de pe Valea Elanului, din satul Peicani, comuna Găgești, plasa Mijloc (cu reședința la Murgeni), județul Fălciu (cu capitala la Huși), azi județul Vaslui.

Încă de când eram mic copil, pe bunicul l-am perceput ca făcând parte din categoria celor foarte în vârstă. Mi-l amintesc că era pleșuv, cu firele de păr, ce-i mai rămăseseră, albe, adus de spate ușor, cu ochii mari, pătrunzători, dar care exprimau blândețe. Aducea, aidoma, cu bunicul din cărțile de povești ale copilăriei, cu excepția faptului că nu avea plete și mustați albe.

Era știutor de carte (terminase clasele primare obligatorii din vremea sa), fapt pentru care știa să citească, să scrie și să socotească destul de bine.

A fost un om harnic, bun gospodar, cu oarece stare materială (pământ, car cu boi, căruța cu cai, vaci, oi ș.a.) făcând parte din rândul frunțașilor satului Peicani. Era cumpătat la vorbă și la faptă și-i ajuta material pe cei săraci. O mare parte dintre locuitorii satului îi erau rude, fini și cumetri.

În cea mai mare parte a vieții lui a fost un credincios. Spunea rugăciuni și se închina întotdeauna înainte de a se așeza la masă și după ce termina de mâncat; înainte de a începe munca și după încetarea acesteia; înainte de culcare și dimineața, la deșteptare, după ce se spăla pe față. Sâmbăta înceta munca întotdeauna înainte de asfințitul soarelui, iar în zilele de duminică și sărbători religioase se îmbrăca cu hainele de sărbătoare, curate și călcate, și mergea la biserică. Biserica veche a satului era amplasată undeva pe deal (unde mai există și astăzi), iar preotul nu începea slujba până ce bunicul nu ajungea și își ocupa locul în strană. În timpul slujbei religioase cânta împreună cu dascălul bisericii, spunea *Crezul* și *Tatăl nostru* atunci când se ajungea la momentele respective. Când eram mici, în zilele de sărbătoare, tata înhăma caii la căruță și mergeam să-i vizităm pe bunici. La sosire, bunicul ne strângea pe fiecare dintre nepoți la pieptul său, zicându-ne: „**Mânca-v-ar Raiul!**”.

Era un om sobru și rezervat, vorbea frumos și politicos cu cei din jur, fie copii, tineri sau vârstnici. Niciodată nu l-am auzit vorbind urât și, cu atât mai mult, înjurând.

Atât bunicii mele cât și celorlalți din jurul său li se adresa cu „Dumneta” înaintea numelui de botez. (Cunosc foarte bine cele prezentate deoarece eu însumi am locuit la bunici doi ani, între 1946-1948, urmând clasele a doua și a treia primare la Peicani).

A fost 15 ani factor poștal, timp în care zilnic, înfruntând frigul, arșița, ploaia și ninsoarea, mergea cu căruța sau sania la gara Banca de unde ridica corespondența, coletele și presa vremii pe care le distribuia destinatarilor în satele de pe traseul: Banca, Dodești, Băsești (azi Viișoara), Urdești, Găgești, Peicani și Giurcani.

Activitatea de factor poștal a cuprins perioadele de dinainte, din timpul și după Primul Război Mondial.

Bunicul meu i s-a încredințat misiunea secretă de a suna mobilizarea generală la 1916 pentru sătenii din Peicani. Înainte de ora 24.00, în noaptea de 14/15 august 1916, a sculat din somn pe clopotar și pe gornist, dându-le ca misiune: primul să tragă clopotul la biserică, iar al doilea să sune din goarnă în centrul satului, în vederea anunțării mobilizării generale. Pe măsură ce locuitorii se adunau în centrul satului, pentru a afla motivul trezirii lor din somn în miez de noapte, bunicul meu anunța contingentele de rezerviști care trebuiau să se prezinte, neîntârziat, la regimentele de care aparțineau. Astfel, fără voia sa, îndeplinindu-și doar misiunea încredințată de organele statului din acea vreme, vestea anunțată de bunicul meu a căzut ca un trăsnet năprasnic peste sat producând o mare durere în inimile locuitorilor acestuia. Atât în timpul nopții cât și a doua zi (15 august 1916) toate satele comunei Găgești și cele din împrejurimi au fost cuprinse de o jale sfâșietoare.

Pentru a arăta modul în care bunicul meu a păstrat secretul de stat, mai cu seamă în zilele premergătoare mobilizării generale, relatez următoarea întâmplare: bunica mea, în fiecare an, de Sfânta Maria Mare (15 august), mergea la mănăstirea de măicuțe de la

Adam (situată în partea de nord-est a județului Galați, fost județul Covurlui), unde avea loc hramul bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din incinta acestei mănăstirii. Față de această mănăstire bunica mea avea vechi legături afective, stabilite în decursul anilor (stareța și o parte dintre măicuțe îi erau foarte apropiate, cu unele având chiar diferite grade de rudenie). În ajunul plecării, bunicul meu, fără să-i spună nimic despre mobilizarea generală ce urma să aibă loc, a sfătuit-o pe bunica să renunțe în acel an (1916) de a se mai duce la hramul bisericii respective, invocând muncile agricole de vară în plină desfășurare precum și oboseala cailor. Bunica, care era din fire o femeie foarte hotărâtă, nici n-a vrut să audă de așa ceva, mai cu seamă, (afliase ea!), că în acel an urma să participe la hramul mănăstirii însăși Vlădica de la Galați. A înhămat caii la căruță, a luat-o pe mama, care avea nouă ani, și a plecat fără a lua în seamă sfatul bunicului, iar pe 14 august, seara, a ajuns la destinație.

La miezul nopții de 14/15 august, clopotele mănăstirii au început să bată puternic, iar stareța și măicuțele anunțau pe oaspeți să plece acasă pentru că începe războiul, lucru pe care l-a făcut și bunica chiar în noaptea respectivă. Mama mi-a povestit că la înapoierea spre casă, în toate satele prin care treceau era mare durere, tristețe și plâns, fapt care a marcat-o foarte tare, încât și după mai bine de șaizeci de ani de la acel eveniment îi dădeau lacrimile când îmi povestea.

Încă de la intrarea în Giurcani sătenii întâlniți i-au spus bunicii: „**Bărbatu'tău a sunat mobilizarea**”. Ajunsă acasă, bunica înfuriată tare, nici n-a intrat bine în ogradă și s-a dus glonț la bunicul, având cu el următorul dialog:

– Dumneata Petrache, dacă ai știut, de ce m-ai lăsat să plec fără să-mi spui că urmează să înceapă războiul?! Dacă îmi rechiziționau căruța cu caii Poștei? La care bunicul, puțin iritat, i-a răspuns:

– Păi, ce știi dumneata, femeie, ce înseamnă un secret de stat! La auzul acestui răspuns, bunica a plecat bodogăind și a început să deshame caii de la căruță.

La mai puțin de un an de la începerea războiului casa bunicilor a devenit o adevărată infirmerie, așa cum erau aproape toate casele din Peicani și satele din împrejurimi, în care se refăceau ostașii noștri care participaseră la luptele din zona Mărășeștilor. „Misiunea” zilnică a bunicii mele era să le facă de mâncare, să le fiarbă și să le calce cu fierul de călcat bine încins rufăria de corp și hainele pe care le aveau, scăpându-i astfel de păduchi și de pericolul tifosului exantematic.

Prin casa bunicilor, în acea vreme, s-au perindat ostași din aproape toate categoriile sociale, cu diferite niveluri de pregătire, de la țărani și oameni simpli până la profesori universitari. Toți, fără excepție, au primit sprijinul necesar, au fost ajutați să se refacă, inclusiv cei aflați în convalescență după externarea din spitale, fiind înconjurați cu multă căldură de oamenii satului care i-au îmbărbătat, admirat și prețuit pentru faptele lor de arme.

Totuși, trebuie arătat că, în toată perioada războiului și mulți ani după terminarea acestuia, tristețea și durerile adânci au persistat în inimile locuitorilor satului, mai cu seamă că n-a existat, aproape, familie care să nu fi avut cel puțin un bărbat (fiu sau soț) pierit în crâncenele lupte din acei ani.

În centrul comunei Găgești s-a ridicat un impunător monument în memoria celor căzuți în cele două războaie mondiale. Citind numele eroilor săpate pe acest monument mi-am amintit de vorbele bunicului meu: „Ce știi Dumneata, femeie, ce înseamnă un secret de stat”!

P.S. Cele prezentate mai sus mi-au fost povestite de către mama mea, Tasia Lungu, fiica lui Petrache Goanță din satul Peicani. Ultima dată a reluat această povestire în august 1979, când mă aflam cu familia la Gura Idrici, în satul meu natal.

A consemnat, colonel în retragere **Decebal LUNGU**, nepot, din partea mamei, a eroului povestirii.

București, iulie 2011.

VICTOR PETRINI - UN MOROMEȚIAN LA RĂSPÂNȚIILE ISTORIEI

Lorena-Teodora RADU

Cel mai iubit dintre pământeni e un roman al unui destin individual, ancorat într-un timp istoric determinat (1948-1960) de instalare a comunismului în România – protagonistul asumând în planul conștiinței o experiență umană individuală ce poartă amprenta timpului în care trăiește. Fiind un roman al aventurii unei conștiințe, perspectiva narativă este cea a protagonistului, personaj reprezentând tipul intelectualului, pentru care suprema aventură este aceea a spiritului și care dublează evocarea faptelor, cu interpretarea lor.

Cel mai iubit dintre pământeni nu e un roman istoric. Pentru Preda istoria e doar cadrul, situația existențială revelatoare: "Evenimentul istoric determină conștiințele și le modelează [...]. În acest sens, istoria este pentru mine o sursă de inspirație nu mai mult decât în sensul că ea determină aproape în mod decisiv destinul oamenilor. Există și timpuri istorice, care cel puțin pentru mine nu prezintă interes. Așa zisul roman istoric. Asta nu mă interesează. Pentru că mă interesează fericirea sau nefericirea semenilor mei, din timpul meu. Cum a fost în trecut, asta constituie o pasiune pentru scriitori care au și talentul și predispoziția de a o face. Așa cum a fost Sadoveanu"¹.

Roman profund, de un realism fundamental, *Cel mai iubit dintre pământeni* este rodul unei maturități artistice, decisă să înfățișeze adevărurile unei epoci. Acest fapt este esențial într-un roman în care ficțiunea se împletește cu istoria relativ recentă și, deci, verificabilă. Impresia de autenticitate în conștiință este însă puternică, istoria fiind înțeleasă și înfățișată din unghiul unui destin uman.

Victor Petrini este eroul purtător al marilor adevăruri prediene. Drumul de la Moromete la Petrini este cel de la reprezentantul unui moment istoric concret din viața unei colectivități la eroul modern a cărui individualitate se estompează, devine exponențială pentru condiția umană, confruntată cu momentul de criză.

Spre deosebire de Moromete, Petrini este în alt sens actor. El își incită interlocutorul, îl provoacă la discuții, oferindu-și spectacolul unui alt mod de gândire, hilar prin distincția clară față de seninătatea sa. Pentru Petrini, spectacolul este furnizat de mecanismul psihologic. Viziunea lumii ca spectacol se nuanțează, câștigă în profunzime prin deplasarea interesului de la manifestarea exterioară (de natură îndeobște etică) la resorturile intime ale fenomenelor. Petrini este astfel mai puțin contemplativ decât Moromete și mai mult un analist.

Protagonistul romanului *Cel mai iubit dintre pământeni* ajunge să promoveze concepția integrității conștiinței umane, potrivit căreia "conștiința e unitară, dar ca și în natură ea este zgâlțâită când de furtuni și cataclisme, când invadată de însenări miraculoase... Faptul că un boier rus dădea ordin să fie sfâșiați copiii de către câini – face el aluzie la relatarea lui Ivan Karamazov – arată mai degrabă că se născuse într-o lume neieșită din barbarie, decât că îi e proprie omului crima abjectă"².

Dar modelul dostoevskian este implicat nu numai în filosofia de creație a romanului *Cel mai iubit dintre pământeni*, el este prezent și la nivelul interpersonajelor, al sistemului de raporturi intime între protagoniștii operei literare. Genialele intuiții ale romancierului rus în urmărirea ambiguităților vieții afective și a jocului capricios al sentimentelor sunt greu de ocolit. Nu face abstracție de ele nici Marin Preda, pășind pe urmele lui Dostoevski. Replica scriitorului român intervine mai cu seamă pe linia demitizării, a destrămării iluziilor false, a aparențelor artificiale în raporturile interumane. Acolo, de pildă unde scriitorul rus descoperă profunzimi abisale, autorul român înclină să vadă manifestări grotești, ce acoperă lipsa sentimentului de afecțiune și ascunde trufia.

Încrăzător în capacitatea omului de a da vieții sale cursul

dorit, văzând în suferință o depresiune ce rățăcește spiritul, Petrini este departe de marile confruntări politice ale epocii, este încă un spectator al tragicului existenței. Gândindu-se la situațiile limită în care sunt puși eroii din literatură sau din arta spectacolului, Petrini respinge ideea că s-ar putea număra printre ei: „Nici vorbă gândeam, asta e doar ceea ce are exterior viața, ceea ce are ca spectacol. Asta li se întâmplă altora, dar nu mi se va întâmpla mie. Eu stau doar în pat sau în scaunul teatrului și cinematografului și citesc sau privesc cu pasiune de spectator.”³

Pentru eroul lui Preda, contemplarea spectacolului umanității este un mod de viață ce nu va fi anihilat nici măcar atunci când presiunea evenimentului brut al Istoriei strivește eroul. Petrini poate să înțeleagă, se detașează în așa fel încât să-și pună întrebări, să emită opinii, să facă presupuneri. Acest joc al contemplării rămâne forma esențială de libertate a conștiinței în fața timpului. Detașarea, „secretul vieții”, este echivalentă cu un refugiu, o zonă de retragere a spiritului pentru a-și păstra integritatea: „Fără să știm ne cucerim în noi înșine un teritoriu inatacabil în care ne retragem apoi ani în șir, când, după ce am fost înlănțuiți, căutăm în urmă, în momente de criză, libertatea pierdută.”⁴

Petrini simte amenințarea Istoriei, apropierea ei de ființa lui interioară și confruntarea amenințătoare cu ideile ei. Interesat de „termenul” lui, Petrini dorește să fie filosof, iar filosofia nu poate exista decât în libertate. Or, dacă omul este determinat de conștiința lui de clasă, iar libertatea este „necesitatea înțeleasă”, vocația lui este amenințată, iar renunțarea la ea, înseamnă desființarea lui ca spirit: „...nu puteam renunța la vocația mea fără a renunța la mine ca om.”⁵

Dar iată că inevitabilul se produce, o afirmație nevinovată „aștept ordonanțele dumneavoastră” scrisă în spirit de glumă într-o scrisoare de către un fost prieten din străinătate, care făcuse parte din „Sumanele negre”, este proba de vinovăție ce îl va costa pe Victor Petrini trei ani de închisoare.

Viziunea despre lume a eroului suferă transformări esențiale. Eșuând în carieră, în căsnicie și până la urmă în spirit, Petrini simte pentru prima dată sufletul singurății iremediabile; un nou sentiment, necunoscut până atunci îl domină - disperarea: „...să nu poți găsi o soluție, să te simți încolțit, să nu poți accepta, sau mai bine zis să fii împins cu o putere inexorabilă, să abandonezi...”⁶

În ipostaza de realitate obiectivă, istoria apare în roman ca un proces complex, care acționează asupra eroului într-o gradăție ascendentă. Curiozitatea intrigată în fața diferitelor posibilități de manifestare psihologică este înlocuită cu prima formă de luare de poziție, revolta abstractă, în planul ideilor: „În cultură, îi răspunsei, un gânditor, dacă nu e liber, nu mai e om de cultură capabil să exprime ceva propriu, ci un simplu truditor într-o profesie ca oricare alta, care nu solicită opțiuni individuale.”⁷

Depășind problematica individului concret, asaltat de istorie, Petrini denunță astfel dogmatizarea unei filosofii transformate în ideologie. Revolta sa este cea a spiritului, a conștiinței unei clase sociale, a unei spiritualități care se vede atacată de puterea politică. Individul Petrini nu poate evita însă contactul cu realitatea concretă a istoriei, care devine pentru el un univers concentraționar. Protestul său este acum convertit în încercarea de a înțelege, de a-și putea explica schimbarea alienantă a realității. În toate situațiile cu care istoria îl confruntă, eroul nu dă, așa cum o făcea Moromete, un sens evenimentelor, reconstruindu-le în minte, ci caută semnificațiile reale. Dialogul cu istoria se transformă în joc psihologic, ale cărui durată și spațiu specific sunt cele interioare, ale eului văzut și redat prin prisma eroului, dobândind prin această perspectivă aspect de monolog.

Victor Petrini nu face parte din *sistem*. El e un spectator.

Mecanismul istoriei, acționând în același moment irațional și illogic, scoate individul din mediul lui, proiectându-l într-un univers carceral, cu ajutorul unui instrument al său, golit de orice conținut: Justiția. Organizată astfel încât să distrugă forțele sociale, ea ajunge să atace însăși realitatea esențial umană: spiritul.

Devenit instrumentul puterii, justiția este cea care realizează împărțirea absolut arbitrară a lumii: înăuntru, afară. Vina pentru care protagonistul este pedepsit este una imaginară, care nu se poate formula în termeni concreți, juridici. Un exemplu elocvent pentru a ilustra această mașină kafkiană de condamnat, este procesul lui Petrini, un proces tipic politic, în care nu se căutau motive pentru a elibera prizonierul, ci pentru a-l condamna. Similitudinile cu *Procesul* lui Kafka sunt evidente; vina ca formă subiectivă de asumare a greșelii (reale sau imaginare) ar trebui să urmeze acesteia, dar cum pedeapsa este atribuită în afara greșelii, Petrini nu recunoaște acuzațiile ce i se aduc (acuzația de terorism).

Greșeala conștientă este în esență o problemă de opțiune, de manifestare a libertății de a alege respectarea normei sau abaterea de la ea. Petrini este învinovățit de condiția sa, de faptul că s-a născut într-o perioadă când domina o anumită ideologie. Or, acest fapt - nașterea într-un anumit timp istoric - ca și apartenența la o națiune, familie, rasă, sunt „determinări imuabile”, „libertatea nu mai poate reveni asupra lor”, deci ele ies din sfera opțiunii individuale conștiente. Și totuși, un individ poate fi condamnat în numele acestei legi a „vinovăției obiective”, o lege aberantă ce nu are nicio legătură cu legile instituției, dar care se aplică în mod consecvent. Aberațiile istoriei produc dramele indivizilor, istoria fiind cea care îl plasează pe Petrini în banca acuzaților.

La începutul carierei sale, eminent elev și apoi student, Petrini caută, un mod natural, realizarea în plan social: devine asistent universitar, urmează apoi munca plină de succese, care îi oferă satisfacții reale. Este însă arestat și după eliberare - chiar dacă arestarea lui este o greșeală, născută dintr-un qui pro quo absurd - refuză orice încercare de împlinire pe plan social, care ar fi posibilă, în condițiile date, printr-un compromis. Poziția plină de demnitate a eroului față de societatea în care îi este dat să trăiască, precum și înstrăinarea orgolioasă de ispitele din sfera socială activează dorința de autoafirmare prin creație privită drept cheazășie a împlinirii în eternitate. Se aude aici ecoul primelor lecturi ale lui Petrini, al admirației lui față de filosofia antică. Visul eroului, de fapt împlinit prin crearea propriului său sistem filosofic, Noua Gnoză,

constituie „ideea”, „taina” lui. Împlinirea în sfera ideilor este condiționată însă de relațiile umane printre care un loc special, îl ocupă dragostea. Împlinirea în eros constituie, astfel, cea de-a doua idee a personajului. Cele două idei ale lui Petrini sunt strâns legate între ele.

Forța romanului lui Preda stă în mărturisirea adevărului despre istorie și epocă. Nu doar ca o personalitate marcată tragic de conjunctura politică, ci și ca scriitor și ca filosof, implicat direct în evenimentele cele mai semnificative, sociale și istorice, ale timpului său, Petrini este chemat să fie un martor ideal al epocii, lucru pe care și-l propune, de fapt autorul și îl exprimă, eroul: „voi arăta toate acestea treptat...”⁹.

Alegând drept protagonist un intelectual, Preda asigură ultimului său roman o mare bogăție de idei, bază pentru discutarea problemelor existenței. „Ideea” lui Petrini bazată pe visul unei experiențe ideale, libere, este demonstrată prin evenimentele vieții lui particulare, prin succesele și căderile lui.

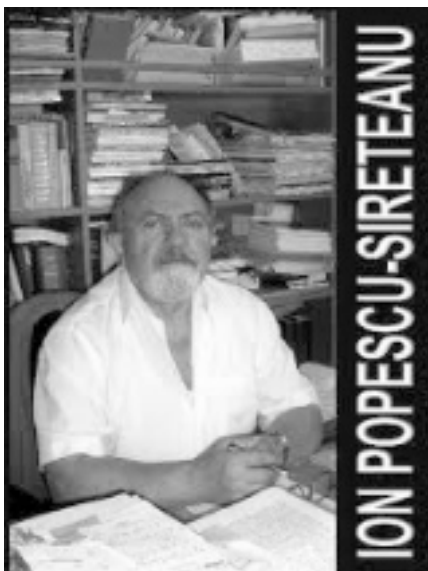
Figura lui Petrini este construită de autoafirmare; este un procedeu, a cărui folosire se impune aproape de formula narativă aleasă. Se creează impresia la un moment dat că vocea autorului caută să susțină, să promoveze - în pofida materialului narat - punctul de vedere al eroului. Împreună, erou și autor, par a fi convingși - și vor să convingă cititorul că Petrini reușește să-și realizeze ideea, cel puțin în aspectul propriilor aspirații, el este un filosof autentic și nu scriitor inspirat, care își găsește în creație „ispășirea”- cheazășie a nemuririi.

Note:

1. Marin Preda, *Creație și morală*, Editura Cartea Românească, București, 1989, p. 570.
2. Idem, *Cel mai iubit dintre pământeni*, vol. I, Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 97.
3. *Ibidem*, p. 143.
4. *Ibidem*, p. 197-198.
5. *Ibidem*, p. 320.
6. Idem, *Cel mai iubit dintre pământeni*, vol. II, Editura Cartea Românească, București, 1980, p. 173.
7. *Ibidem*, p. 268.
8. Gabriel Liiceanu, *Despre limită*, Editura Humanitas, București, 1997, p. 24.
9. Marin Preda, *op., cit.*, p. 382.

Ion Popescu - Sireteanu La el, la Mănăstioara

Ion N. OPREA

Mă obișnuisem. Îl întâlneam dimineață de dimineață în stația de călători, pornit către Universitatea „Alex. Ioan Cuza”. Ori la întâlnirile literare. Un timp am făcut și schimburi de cărți, cu autografe... Începutul l-am făcut eu, dar profesorul n-a rămas dator...

Apoi, drumul meu către locurile de lectură ori de cercetare arhivistică a decurs solo. Într-o zi l-am descoperit pe profesor în paginile revistelor bărlădene: „Academia bărlădeană”, „Elanul”, cu recenzii la cărțile domniei sale susținute sub semnătura profesorului Alexandru Mănăstireanu, primite de la universitar, expediate lui din municipiul Pitești.

Recent, când am primit de la profesorul Alexandru Mănăstireanu cel de-al IV-lea volum la cartea sa „Călător... prin vâltoarea vremii” (Editura PIM, Iași, 2011), am întâlnit în cartea primită o întreagă corespondență literară purtată între cei doi - Ion Popescu-Sireteanu și Alexandru Mănăstireanu - și multe alte prezentări de cărți ale devenitului piteștean...

„În zilele de 28 și 29 iulie 2010 am recenzat volumul „Vânturi și valuri” de Ion Popescu Sireteanu, oferit mie cu autograf, carte realizată în pragul aniversării a 76 de ani de viață rodnică a autorului”, notează recenzentul.

Apoi, din loc în loc, alte consemnări cu privire la opera în lucru și omul Ion

Popescu Sireteanu, un timp fost inspector școlar și prin părțile Bârladului: „Oameni și întâmplări din satul meu”, „Ziditor de cuvinte”, „În moara mea” etc.

Când n-am terminat bine de lecturat cartea cu „Călătoriile”...profesorului Alexandru Mănăstireanu, altă carte mi-a sosit de la Siret-Suceava, despre „Mănăstioara sau Sf. Onofrei”, localitate de naștere a lui Ion Popescu Sireteanu, expedită mie de profesorul Franz Pieszczocho, Suceava, 2010, siretean și domnia-sa, alt trăitor și narator important a locurilor natale.

Ceea ce se scrie în cele două cărți despre Ion Popescu Sireteanu se completează, așa că, un exemplar al cărții autorului din Bârlad, pus la dispoziția mea de acesta, l-am expedit spre lectură bucovineanului, sentimentele noastre întrepătrunzându-se și stimulându-se întru cunoaștere...

„Original dintr-o străveche familie mănăstireană, în condițiile grele de după război și printr-o muncă asiduă, în viața culturală a Siretului se afirmă Ion Popescu Sireteanu, ajuns profesor universitar la Universitatea „Al. I. Cuza”. Lingvist, critic literar și poet, el a publicat primele scrieri sub pseudonimul Bogdan Sireteanu, iar ulterior și-a statornicit numele de Ion Popescu Sireteanu”.

Aflăm că pentru contribuția sa la redactarea lucrării „Tezaurul Toponimic al României, Moldova”, vol. I., el a primit din partea Academiei Române Premiul „Timotei Cipariu”, iar din partea Salonului Național al Cărții, Chișinău, 1994, Premiul „Meritul Cultural”.

Din anul 1990 este „Cetățean de Onoare” al orașului Siret.

Dintre lucrările sale dedicate orașului care l-a încetățenit sunt amintite în cartea primită: „Siretul vatră de istorie și cultură românească” (1994), „Orașul Siret și împrejurimile” (1999), „Oameni și întâmplări din satul meu”. Poeme (2002) etc.

În vara anului 2004, Primăria Orașului Siret, împreună cu alte instituții culturale, omagiindu-l, au organizat o festivitate dedicată marelui om de cultură, cu ocazia împlinirii de către acesta a frumoasei vârste de 70 de ani. În 2004, „Enciclopedia Bucovinei” (vol. II) îi dedică lui Ion Popescu Sireteanu aproape două pagini. Aproape concomitent, enciclopedia lui Nicolae Monteoru, „Bucovina, Pagini de enciclopedie”, acordă activității aceluiși aproape o pagină. Lucrarea lui Monteoru îl consideră ca fiind singurul om de cultură din fosta comună Mănăstioara, astăzi localitate componentă a Orașului Siret. Unii îl consideră că rămâne cel mai important om de știință și cultură din Orașul Siret.

„S-a născut la 13 septembrie 1934 în satul Mănăstioara, actualmente localitate componentă a orașului Siret, în familia lui Gheorghe și Veronica Popescu, fiind al 8-lea din cei 13 copii”, s-a scris în iunie 2004 în pliantul program al Festivității organizate lui.

Este licențiat al Facultății de Filologie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași (1958).

Doctor în filozofie cu teza „Termeni păstorești în limba română”, Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași (1976).

A debutat publicistic în anul 1968 cu antologia „Poezia ieșeană contemporană”.

Este membru al Academiei Oamenilor de Știință, al Societății de Științe Filologice din România, al Societății Române de Toponimie, al Societății Scriitorilor Bucovineni, al Societății pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina, al Uniunii Românilor Bucovineni, al Societății Ginta Latină, al Societății ASTRA, al Consiliului Central al Mișcării pentru Reîntregire.

Evocând anii de școală – în Anuarul Liceului „Lațcu Vodă”, Siret, 1995 – profesorul Ion Popescu Sireteanu notează

după ce vremurile s-au învărtețit, purtându-l pe valuri tulburi și făcând ca un copil (ce era) plecat pe alte meleaguri (Timișoara; Oradea), ajuns apoi student la Iași și devenind el însuși profesor, cu 37 de ani închinați școlii: „N-am să uit niciodată glasul cald al domnișoarei Bicu (mai târziu: d-na învățătoare Silvia Turleanu) și cel blând-încurajator al doamnei Gheorghian, de Geografie, glasul părintelui Duscec și cel al părintelui Octavian Gheorghian”...

Tot acolo (p.28), domnia-sa, pentru a-i scuza pe alții mai aspri, scrie: „Mulți dintre profesorii de atunci, abia întorși de pe front sau din lagăre, erau nervoși, ne urecheau sau ne palmuiau pentru nimica toată”, și redă cazul profesorului Alexandru, de muzică, care „a rupt un arcuș de capul meu”; „nu pot uita țipetele isterice ale profesorului Kamil de Istorie și nici amenințările zilnice ale lui Raisman, de matematici”.

Și concluziona neiertător, totuși: „Sufletul meu este încă rănit și nu-l voi mai putea vindeca!”

Poate din asemenea stări s-au născut fabulele semnate mai târziu de profesorul Ion Popescu Sireteanu în pagina Exod-magazin, realizat de Kolea Kureliuc, la revista Exod, director și editor Victor Cozariuc, Dărmănești, 1997:

“Plin de sine-ntrre jivine,
Coama grea abia și-o ține.
Aprig, fioros, fierbinte,
Ochiul niciodată-l minte,
N-are drum, n-are cărare,
Saltă, zboară, prinde, frânge,
Ochii-i rîd când vede sânge,
Ș-apoi tolănit pe spate,
Face tuturor dreptate”...

Versuri, identificându-l pe LEUL-fiară, publicat în revista care reamintea de un alt mare poet al locului – Traian Chelariu. A publicat mult și la „Freamătul”, revista care l-a lansat pe Nicolae Tăutu, alt fiu important din părțile Siretului.

Unii și-l reamintesc pe Ion Popescu Sireteanu prin anul 2000, când școala generală din Siret „Petru Mușat” își sărbătorea 225 de ani de existență documentară și reporterii de la revista școlii „Foaie Verde”, niște găgâlici, îl asaltau pe oaspetele sosit în mijlocul lor la „Zilele Culturii Siretene” și cu ecusonul de reporter- „Foaie Verde” în piept și reportofonul în mână, întevievându-l pe poet și omul de atunci:

- Sunt reporter al revistei școlare „Foaie Verde” și vă întreb, ce părere aveți despre scrisul nostru?

- Aveți o revistă minunată, cu foarte multă tinerețe și cu foarte buni îndrumători pentru ea, le-a răspuns el mai tinerilor săi confracți – Gabriel Larco și Mihaela Rîșciuc, maturi astăzi și optimiști, ca și oaspetele lor Ion Popescu Sireteanu.

Optimiști, cum îi stă bine românului. La Mulți Ani, domnule profesor!

Sculptură de Marin ROTARU

În căutarea lui Ion Grămadă din România

Citesc „Revista Română” nr.2/2011, revista românilor de pretutindeni, editor: Astra – Despărțământul – Mihail Kogălniceanu, Iași. Din paginile ei, o autoare, Mario Grămadă din Canada, cu origine îndepărtată din Zaharești – Bucovina – România, strigă tuturor că de ani de zile își caută originea, familia, neamurile (p.20-21).

Fratele bunicului ei, refugiat în Canada, a fost Ion Grămadă, cel „care a murit ca un erou în 1917 și care a jucat un rol important la începutul secolului al XX-lea, în calitatea sa de conducător local” – scrie ea. Că „încercarea ei de a afla mai multe decât cele spuse de părinții ei, s-a dovedit dificilă și pentru că ei, în Canada, nu vorbesc bine limba română.

— Toată viața am fost curioasă să aflu despre Zaharești, Suceava, Bucovina, și despre România, cât și despre Ion Grămadă, despre familia bunicului meu – venit în Canada de la vârsta de 13 ani - și despre rudele care mai trăiesc acolo”, aprofundează ea căutările.

Tot cercetând ea, Mario Grămadă, a găsit că încă paisprezece membri ai familiei Grămadă sunt răspândiți în toată Canada, din Toronto până la Windsor, regiunea Ontario.

Dar, unde găsea ea date despre eroul Ion Grămadă? – a rămas ea în căutare. Prin internet a contactat departamente de cercetare, ziare, birouri guvernamentale, canale militare, dar fără a primi vreun răspuns de la cei cărora le erau adresate rugămintele (e-maiurile).

Dacă Ion Grămadă a fost un erou, de ce nu mi-a răspuns nimeni din România? De ce, îi întreb pe cei care nu îmi pot oferi niște răspunsuri? A fost uitat de toți?, – s-a întrebat ea pentru atâta și atâta oară.

e-mail: revistaelanul@gmail.com

https://sites.google.com/site/elanulvs/

Redacția (tel.: 0235-436100)

Redactor șef: Marin Rotaru

Redactor-șef adjunct: Cristian Onel

Redactori corespondenți:

prof. univ. Vlad Codrea, Univ. “Babeș Bolyai”, Cluj-Napoca

prof. univ. dr. Ștefan Olteanu, București

Laurențiu Chiriac, Vaslui

Dan Ravaru, Vaslui

Ion N. Oprea, Iași

Serghei Coloșenco, Bârlad

Mircea Coloșenco, București

Laurențiu Ursachi, Bârlad

Teodor Hardon, Rânzești

Florin Varvara, Sărățeni

Sorin Langu, Galați

Ciprian Toderășcu, Găgești

Tehnoredactare: Bogdan Artene

Tipar: SC Irimpex SRL Bârlad

ISSN: 1583-3593

Ajunsese în 1997 și tot i se spunea că „se vor face cercetări.” Începuse să se descurajeze, când, iată, adaugă ea, un profesor de la Biblioteca Universitară din Iași, România, i-a comunicat că este expert în studiul personalității lui Ion Grămadă, că a scris numeroase eseuri și a conferențiat despre Ion Grămadă, informații pe care ea, căutătoarea, le va detalia în următorul articol despre Ion Grămadă.

Dar cum Mario Grămadă în finalul articolului ei promite că ne va vorbi despre cu totul altceva – experiența ei de tabără românească, că a dansat în costum popular și a cântat în cor, participând la ritualuri și activități bisericești – mă grăbesc a-i comunica parte din sursa informațiilor pe care le caută – într-o carte care îi era aproape: „Bucovina în presa vremii” editată de Edict, Iași, 2004 și reeditată la Editura PIM Iași în 2008, iar din 2011 și pe internet la „Corect books”...

Exemplare ale cărții din ultima ediție au fost dăruite de subsemnatul prin doamna Areta Moșu, președinte al Despărțământului „Mihail Kogălniceanu” Iași, românilor din Cernăuți, Herța, din Lunca, Fântâna Albă, Mahala, Ciudei, cu prilejul împlinirii a 90 de ani, când la 28 noiembrie 1918, Consiliul Național al Bucovinei hotărâ revenirea la România furată în 1774, acea parte de țară – Bucovina, moment sărbătorit și prin cartea reeditată.

Cartea „Bucovina în presa vremii” realizată prin consultarea publicațiilor editate în Bucovina – și în special la Cernăuți – în perioada 1811 – 2008, dovedește că în ciuda erorilor pe care le-au săvârșit nu numai comuniștii ci și alți acaparatori de pământuri românești - care au distrus documentele și arhivele - au fost și destui oameni de bine care le-au păstrat și protejat, acestea ajungând la cercetători și întocmitorii de cărți.

Dar iată câteva informații din cartea „Bucovina în presa vremii”, reeditată de Ion N. Oprea și ajunsă și la românii, chiar aflați temporar, în Canada (Constantin Clisu, profesor, Edmonton).

*

Ion Grămadă, născut la 3 ianuarie 1886, la Zaharești, județul Suceava, decedat la 27 august 1917, Cireșoaia, județul Bacău.

Vorbind despre „Deșteptarea”, foaia Partidului poporal național, Cernăuți, ianuarie 1904, se menționa: „La 1 februarie 1921,

purtând nr. 1, anul III de la reparație DEȘTEPTAREA, gazetă pentru popor, avându-l pe I. Iacoban la pupitru, se adresa „dragilor și cinstiților săteni” – spunându-le că tinerii studenți din Societatea „Junimea” din Cernăuți scot gazeta pentru popor DEȘTEPTAREA pe care a înființat-o în 1907 Ion Grămadă, fecior de țăran din comuna Zaharești, mort pentru țară în războiul de la Mărășești, într-o bătălie cu nemții (vezi „Deșteptarea” lui I. Grămadă la capitolul reviste)”.
Și mai departe notam: (p.66) „În 1922 au apărut 11 numere (din „Deșteptarea”) iar în redacționalul din nr. 10 și 11 noiembrie-decembrie se comunica: „Redacția Deșteptarea aduce la cunoștință onorabililor cititori că „Deșteptarea” nu va mai apare!”

De acum erau cunoscute de către săteni numele publiciștilor Șerban Grigorovici, dr. Vasile Gheorghiu, Adrian Olinic, Ștefan Năchescu, S. Silcovan, Ilie Dugan, Liviu C. Tcaciuc, Căpitan D.T. Răsteanu cu versurile „Dulce Bucovină”, le adusesese mereu în casă amintirea camaradului lor sublocotenent I. Grămadă, mort la Cireșoaia în 1917, în fruntea unității sale din Regimentul 8 Vânători, pe care o conducea la atac.:

„Unirea cea sfântă te cheamă-n livadă,
Ascultă cum buciume sună!

Număr apărut cu sprijinul Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Vaslui

Responsabilitatea pentru conținutul articolelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

Feciorii ți-adună; te-ndeamnă Grămadă
Sositu-le-a ziua cea bună.”

Ziarul „Patria” care apare la Cernăuți la 2/14 iulie 1897, redacția în strada Domnească nr.35, în frunte cu dr. George Popovici și dr. Iancu cav. de Flondor, avea drept colaboratori pe Victor și Valeriu Braniște, A. Gherman, A. Berariu, Mihai Telean, cultiva cu succes foiletonul literar la care colaborau nume precum N.Tcaciuc, I.Grămadă, Codreanu (Gh. Tofan), Ilie E. Torouțiu, Liviu Marian, T. Gârlă (Dim. Moldovan) (p.148 din cartea citată).

Referindu-mă la „Viața nouă”, organ politic național, Cernăuți, 1912, redam la pag. 184 din cartea „Bucovina în presa vremii”, parte din ceea ce publicase D.Marmeliuc în „Junimea literară nr. 1-3 /1936 în documentarul „Ion Grămadă scriitorul și luptătorul”:

„Temperament de luptător, Ion Grămadă se angaja la începutul anului 1914 ca redactor la Viața nouă unde rămâne până după izbucnirea războiului. A scris aici articole de lămurire românească, politice, împotriva membrilor celui alt partid, cel democrat, ne-a cerut articole și nouă, lui Lițu și mie – și astfel am ajuns toți trei să fim denunțați chiar de șeful democraților dr. Aurel Onciu, ca iredentiști.

... Cât am stat la Cernăuți, o zi, m-am întâlnit cu Ion Grămadă. Era deprimat... Mi-a citit atunci articolul „Presa din România”, care avea să apară în „Viața nouă” din 30 august 1914.”

Și tot în „Deșteptarea”, gazetă pentru popor, redactată de un comitet la Cernăuți, noiembrie 1907, cu apariție la 1 și 15 stil nou ale fiecărei luni, editor și proprietar Societatea Academică „Junimea”, redacția și administrația, Cernăuți, Piața principală nr.3 (p.340 din cartea noastră): „O mână de tineri ne-am hotărât să scoatem o gazetă scrisă pe înțelesul tinerilor și să aducem lumină celor din întunericul de la sate.” Spunând cele de mai sus în „Un cuvânt către cititori”, redacția chema preoții și învățătorii să le dea țăranilor mângâiere sufletească, pe avocați să-i învețe pe cei înșelați de străini cum să-și caute dreptatea, doctorilor trupului să-i mântuie de boala sufletelor lor.

„Nețărmita sa iubire pentru țăranii l-a făcut pe Ion Grămadă ca imediat după întoarcerea sa la Universitate să reînvie revista pentru popor „Deșteptarea” al cărui prim număr, redactat de Grămadă, apare la 16 noiembrie 1907 (Din „Ion Grămadă scriitorul și luptătorul” de D.Marmeliuc în „Junimea Literară” nr.1-3 (1936).

Adresată mai ales țăranilor, „Deșteptarea” cuprindea materiale în consens cu așteptările cititorilor și le exemplificam detaliat.

În „Deșteptarea” nr. 16/17 din 1-15 iulie 1908, dar și în numărul următor, cititorii erau încunoștiințați că fiind timp de vacanță, să-și trimită scrisorile pe adresa domnului Ion Grămadă, student, la Zărăști, poșta Liteni, Bucovina.

La 1 noiembrie 1908, în numerele 20 și 21 ale revistei „Deșteptarea”, după o muncă de un an, în editorialul „Cel din urmă cuvânt către cititorii noștri” se putea citi:

„Deșteptarea anunță că neprimind nici măcar o încurajare de la cei de la „Luceafărul Bucovinei” “cu toate că ne-am îndreptat cu toată omenia către ei, n-au vrut să știe nimic de gazetă, de care ei singuri spuneau că lucrul bun e și chibzuit și au hotărât să scoată altă gazetă pentru popor”, față de care „ne dăm la o parte, le dorim spor și ispravă iar noi punem jos această sarcină.”

Așa s-a terminat cu gazeta scoasă de Ion Grămadă, scriam la p.342-343. Iar mai jos, în p.343, notam:

„În anul 1908, Societatea Academică „Junimea” a editat o revistă populară foarte bună și foarte potrivită pentru nevoile culturale ale țăranimii. Conducătorul acestei reviste populare a fost regretatul Ion Grămadă, fecior de țăran din Zaharești, care în marele război de unire a poporului român a murit moarte de erou” (redam ce scrisese Glasul Bucovinei în

numărul său 606 din 7 ianuarie 1921). Dovadă că Ion Grămadă n-a fost uitat!

*

În nr. 1-2 ianuarie - februarie 1923, când Junimea literară reapărea, în editorialul intitulat „După nouă ani de zile”, întorcându-se cu 20 de ani, redacția reamintea despre timpul „când într-un cerc intim de prieteni luaseră hotărârea de a înființa în Cernăuți „Junimea literară”, revistă literară, științifică, la început, în 1904, editor și redactor responsabil Iancu I. Nistor, Societatea Tipografică Bucovina, în jurul ei grupându-se toți cei ce simțeau românește și știau să poarte condeiul: I.G. Sbiera, S.FI.Marian, V.Bumbac, T.V. Ștefanelli, C. Morariu, D. Dan, Sextil Pușcariu, care ajunsese chiar atunci urmașul lui Sbiera la Universitatea din Cernăuți, Constantin Berariu și Iorgu G. Toma, cărora li se „raliază și alții mai tineri ca Nicu Dracea, Taniu Dracinschi, Victor Morariu, G. Rotică, Vasile Vitescu, Filaret Doboș, Al. Procopovici, Ion Grămadă, Tr. Brăileanu, D. Marmeliuc, Vasile Huțan, Ion Cocârlă, Vasile Grecu, Ion Biletschi, Lascăr Luția și alții (p. 411 din cartea citată).

*

În Câmpulung Moldovenesc, pe strada Vornic Grigori Sabie, nr. 19, există locuința domnului Ion Grămadă, iar în ea există și funcționează „Muzeul etnografic „Ioan Grămadă”, care cuprinde peste 7000 de exponate adunate pe parcursul a peste 35 de ani, cu pasiune, de către soții Dina și Ion Grămadă.

Autodidact în muzeistică, ca și în literatură – este autorul a trei cărți „Întâmplări din viața unui colecționar”, „Întâmplări ce nu puteau fi uitate”, „Pelerin prin zestrea satelor câmpulungene”, toate la Editura Axa, Botoșani, 2007, 2008 și 2010 - Ioan Grămadă rămâne să ne confere sau nu, dacă provine, ori ba, din acea sămânță de moldovean sucevean de la Zaharești – Suceava – Bucovina din România.

...În prima lui tinerețe, pe când studia la Viena, Mihai Eminescu era un mare amator de farse, era și un bun prieten cu tânărul bucovinean Ion Grămadă, cu care stătea la gazdă la nemțoaica Frau Rose și, neavând destui bani spre a achita „Ospățul de pomină”, i-a vândut pe ascuns pantalonii lui Ion Grămadă (Din Grigore Bajenaru „Mici povestiri despre oameni mari - Un ospăț de pomină!”

*

Rețelele de pe internet furnizează un volum important de informații despre Ioan Grămadă: cronologie, satul natal, familia, personalitatea, războiul în care-și pierde viața, opera literară, genealogia etc. Informații pe care Mario Grămadă, care-și caută originile, le poate accesa din Canada. Noi am venit doar cu completări din studii mai vechi, iar de pe Google vom folosi câteva imagini spre întregirea documentarului nostru.

Iată ultimele sale cuvinte însoțite de o fotografie militar:

1917, 27 august – Cade pe câmpul de luptă de la Cireșoaia, în timpul unui asalt al trupelor române. Rănit, ultimele sale cuvinte sunt: „Sergent Donose, ia comanda plutonului și du-l... înainte... tot înainte!”, este apoi secerat de o nouă rafală de gloanțe. Camarazii îl scot din linia focului, încercând să-l panseze și să-l transporte spre un punct sanitar, însă se stinge pe drum. Avea 31 de ani.

